

JAPÁN A HÁBORÚS BŰNÖK ÁRNYÉKÁBAN

JELIGE: 273-CSZ

Kézirat lezárásának a dátuma

2024. 12.07.

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés	1
2	Szamurájoktól a háborús állam kiépítéséig-Japán története átfogóan az Edo-kortól a második világháború végéig.....	3
2.1	Edo/Tokugava-kor 1600-1868	3
2.2	Meiji-kor 1868-1912	5
2.3	Taisho-demokrácia 1912-1926.....	8
2.4	Showa-kor 1926-1989	8
3	Az elkövetett háborús bűnök	11
3.1	A 731-es egység	11
3.2	Nankingban elkövetett cselekmények	13
3.3	A Bataani halálmenet és az O'Donell tábor	15
3.4	A halálvasút.....	18
3.5	Korea megszállása és a „comfort women”	19
4	Felelősségre vonás	21
4.1	Tokiói per	21
4.1.1	<i>Alapító okirat</i>	21
4.1.2	<i>Vádpontok</i>	23
4.1.3	<i>A védelem és a kritikák</i>	25
4.2	Yokohamai per	27
4.3	A 731-es egység felelősségre vonása	30
4.3.1	<i>Az amerikai nyomozás</i>	30
4.3.2	<i>A Khabarovszki-per</i>	34
4.4	Hirohito császár felelősségének kérdése	35
5	Exkurzus	38
6	Konklúzió.....	41
7	Irodalomjegyzék	43
8	Mellékletek jegyzéke	50

1 Bevezetés

A háborús, a béke és emberiesség ellenes bűncselekmények mindig is kellemetlen és kényes téma volt az emberek számára. Ha csak azt nézzük meg, hogy hányan zárkóztak el az orosz-ukrán konfliktus híreitől, vagy a Gáza övezetben történtek elől, láthatjuk, hogy a háborúkról és azoknak a hatásairól nem beszélünk eleget. Dolgozatom egyik fő célja, hogy átfogó, a laikusok számára is érthető képet alakítsak ki és betekintést nyújtsak a japán háborús bűncselekmények világába. Mivel eddig ebből a témakörből összefoglaló, magyar nyelvű elemzés még nem készült, hasznosnak láttam a témában való szélesebb elmélyedést.

Témám aktualitását adja a világban ismételten egyre több helyen kitörő háborúk és azok emberi jogi vonzataik. Továbbá 2025-ben lesz a második világháború lezárásának 80. évfordulója. Amennyiben Japán tartja magát az elmúlt 30 évben követett szokásához, a japán miniszterelnök 2025. augusztusában újabb nyilatkozatot fog kiadni az áldozatok emlékére. Ez lesz az első nyilatkozat azóta, hogy Japán rendezte a vigasznők kérdését Koreával. Ezt szem előtt tartva tanulságos lehet annak vizsgálata, hogy a következő közlemény mennyiben rendezi majd a többi atrocitás kérdését a szomszédos országokkal. Továbbá elsősorban a tokiói perhez kapcsolódóan érkeztek olyan kritikák, meglátások amelyek figyelembevétele hasznos lehet egy esetleges későbbi nemzetközi katonai törvényszék felállításánál (akár az orosz-ukrán konfliktus vonatkozásában, akár más jelenleg is folyó fegyveres összetűzésben).

Elemzésem szekunder forrásokból táplálkozó deduktív kutatásnak tekinthető, a rendelkezésemre álló adatok többségét a témában készült tanulmányokból, tudományos cikkekből, folyóiratokból, könyvekből, kormányzati jelentésekből és fehér könyvekből nyertem. Az adatok között összefüggéseket tártam fel, az így kapott eredményeket pedig leíró statisztikai módszerekkel prezentáltam. A kutatást a hipotézis és kutatási kérdések felállításával kezdtem, amik a következők voltak:

- H1: Japánban nem lettek megfelelően felelősségre vonva a politikai és katonai felsővezetők, akik részt vettek a háborús bűnökben, akár parancsok kiadásával vagy a cselekmények végrehajtásának meg nem akadályozásával.
- K1: Milyen tetteket vittek véghez a japánok a második világháborúban, ami béke ellenes, háborús vagy emberiesség ellenes bűncselekménynek minősül?
- K2: Milyen okok, ideológiai meggyőződések vezethettek a cselekmények végrehajtásához?
- K3: Milyen lehetőségei lennének Japánnak, amennyiben a 21.században úgy dönt, hogy mégis élne a megfelelő felelősségre vonás lehetőségével?

- K4: 1945 óta történt-e bármilyen nemű bocsánatkérés, elismerés Japán részről az atrocitásokért?

A kérdések felállítása után a kutatási tervet dolgoztam ki. Ezt követte az adatgyűjtés, amit strukturáltan, több nyelvű szakirodalomból végeztem (magyar, angol, japán és német nyelven). Az így gyűjtött információkat végül kielemeztem, majd a kapott eredményeket értékeltem arra tekintettel, hogy alátámasztják vagy cáfolják a hipotézist, illetve adnak-e választ a feltett kérdésekre.

Ahhoz, hogy érthetően tudjam bemutatni a történéseket, dolgozatomat Japán történelmi áttekintésével kezdem az 1600-as évektől egészen a második világháborúig. Ezen belül igyekszem kiemelni azokat a fő eseményeket és történelmi fordulópontokat, amik hatással lehettek a japán felfogás alakulására és segíthetik a bűncselekmények elkövetésének ok-okozati összefüggésének feltárását. Az ezt követő bekezdések témáját már az elkövetett atrocitásokról adják. A lehető legrészletesebben mutatom be őket annak érdekében, hogy el tudjam határolni a jogszerű és jogszerűtlen cselekedeteket. Elemzem többek között a 731-es egység tevékenységét, Nanking ostromát és a Bataani-halálmenetet is. A 4. fejezetben kitérek a felelősségre vonás folyamatára, kiemelve a tokiói, yokohamai és khabarovszki pereket. Sorra veszem a nemzetközi törvényszékeket létrehozó statútumokat, a vádpontok jogosságát vagy éppen egyes vádpontok felesleges voltát, illetve az ítélezést érintő kritikákat. Ezek után kitekintésként megvizsgálom, hogy milyen jelenlegi lehetőségei lennének Japánnak a megfelelő számonkérésre és felelősségre vonásra, amennyiben úgy döntene, hogy él ezzel a lehetőséggel.

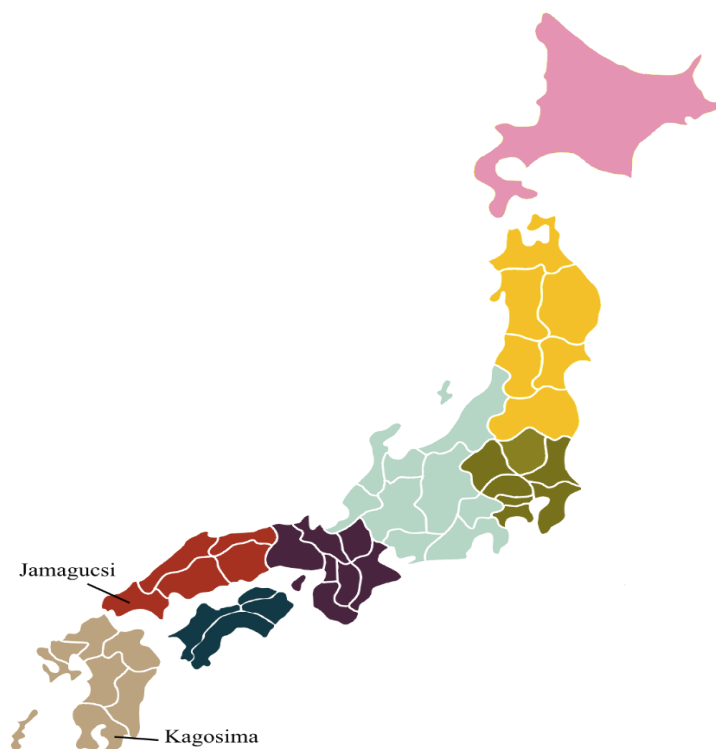
Dolgozatomban nem kívánok vizsgálni általános nemzetközi és japán büntetőjogi kérdéseket. Nem térek ki továbbá a Kínát érő agressziós támadás jogosságának kérdésére, Japán társadalmi-történeti fejlődésére (ez alól kivételt képeznek azok a társadalmi folyamatok, amik megismerése elengedhetetlen a cselekmények megértéséhez), illetve Amerika felelősségére.

2 Szamurájoktól a háborús állam kiépítéséig-Japán története átfogóan az Edo-kortól a második világháború végéig

Második kutatási kérdésemre nem kaphatok választ anélkül, hogy mélyen beleásnám magam Japán történelmi, politikai, társadalmi változásaiba és ideológiai háttérébe. Japán történelmét a folyamatos hullámvölgyek jellemezték. Ezeket a hanyatló időszakokat a japánok ugyanakkor többnyire a világtól elzárkózott belpolitikájuknak köszönhetnék, ahonnan az Amerikai Egyesült Államok hatására „törtek ki”. Ezeknek a korszakoknak a vizsgálatával lehet feltárni, hogy az a mértékű erőszak, amit a japánok a második világháború alatt tanúsítottak, pontosan honnan ered.

2.1 Edo/Tokugava-kor¹ 1600-1868²

Az Edo-kor egyik nagy változása a szamurájok rétegében következett be. A kor elején a társadalom kb. 5%-át tették ki a szamurájok, akiknek legnagyobb részük Choshu és Satsuma fejedelemségek területén élt. Ezek a mai Japán déli részén találhatók: Choguku régió Yamaguchi tartományában és Kyushu régió Kagoshima prefektúrájában.

1.ábra: Yamguchi és Kagoshima tartományok elhelyezkedése Japánban

forrás: szerző saját szerkesztése

¹A korszakot nem véletlen nevezik többféleképpen is. A Tokugava a főhatalmat, de facto birtokló sóguni család neve. Az Edo pedig Tokió régi elnevezése, ami azért volt jelképes, mert a Tokugava család már innen irányította Japán életét, amire ezelőtt nem volt példa az országban.

² Farkas, I. (2013). Japán modernizációjának előzményeihez. *Világtörténet*, 35(2–3), 165–195.

Életüket a felszerelésüktől kezdve egészen a hajviseletükig részletes előírások szabályozták, ez volt a bushido, a szamurájok etikai kódexe. Kialakulását tekintve a feudalizmus idejére lehet elhelyezni³. Ezek az eszmék ötvözik a buddhizmus elfogadását és belenyugvását, a sintoizmus hazaszeretetét és hűségét Konfucius és Mencius tanításaival. A bushidonak nincs pontos leírása, az apák fiaiknak szóban adták át a formai előírásokat, ezért egyes szabályok sokszor eltérőek is lehetnek és megismerésük kiváltságnak számított. A normákat 2 fő részre lehet osztani: az általános szabályokra, amik a mindennapi életre vonatkoztak, pl.: fegyverzetük tisztán tartása, fegyverforgatás fejlesztése, vagy akár a tea-fogyasztási szabályok, illetve szükségállapotú szabályokra, amik a háborús időkre szóltak, pl.: csatában való helyes magatartás, hadviselés művészete. A bushido magába foglalja a 7 erényt, amivel minden szamurájnak rendelkeznie kellett: becsület, udvariasság, dicsőség, hűség, igazmondás, fegyelem, bátorság. Ezek a tanok (a halál elfogadását leszámítva) alapvetően nem adnak magyarázatot arra az agresszióra, ami 1931-től kezdve volt jellemző Japánra. A bushido magyarul „a szamuráj útja” jelentést kapja, amiről a Hagakure⁴-ban a következőképpen nyilatkoznak: „The way of the samurai is found in death”⁵. A halál elfogadása a bushido egy központi gondolata volt, ugyanakkor ez nem jelentette azt, hogy minden kérdésre a halál a válasz. Általában becsületsértéskor, a szégyen elkerülése érdekében kerül sor halálra seppuku vagy bosszú⁶ keretében. Ez esetben felmerül a kérdés, hogy a második világháború alatt elkövetett mészárlásokat (pl.: Nanking) mi válthatta ki, mi volt az a becsületsértés a többi ország irányából, amitől Japán a mészárlásba „menekült”? A szamurájok főleg a központi uralom fenntartásában segítettek az éppen hatalmon levő családot, de emellett a nagybirtokok igazgatásával is foglalkoztak. Hivatali munkájuk mellett a katonai rangjukat megtartották, de már közel sem ez volt a fő ismertetőjük. A katonai jellegük elvesztését tovább segítette a katonai családokat illető törvények első cikkelye, ami kimondja, hogy a szamurájoknak a harcművészetet legalább olyan szinten kell űzniük, mint a tanulást.

³ 1683-ban a sógun kiűzi a katolikusokat Japánból, ezzel megkezdve az elzárkózás időszakát, teret adva a bushido kialakulásának. A feudalizmus hanyatlásával a bushido is egyre inkább háttérbe került.

Lassú Zsuzsa: *A bushido, mint kultúrára jellemző értéktár*. (é. n.). Elérés 2024. március 4., forrás:

<https://terebess.hu/keletkultinfo/lassu.html>

⁴ A bushidonak egyfajta írott változata.

Jamamoto C. (2024). *Hagakure. Hitel Könyvkiadó*.

⁵ „A szamuráj útja a halálban található.”

⁶ A bosszú a bushido egy sajátos jogorvoslati intézménye.

Nitobe, I. (2004). *Bushido, the Soul of Japan*. IndyPublish. 8-82.o. lásd még: Conlan, T. D. (2022). *Weapons and Fighting Techniques of the Samurai Warrior: 1200–1877AD*. Amber Books Ltd. 181-210.o.;

Man J. (2012). *Az utolsó szamuráj igaz története*. General Press Kiadó. 100-111.o.

Innentől kezdve a bushik⁷ elindultak az iskolázott hivatalnokok útján⁸, életüket azonban továbbra is a katonai irányelvek és eszmék szerint élték. 1615-től a szamurájokra, mint rendre tekintettek már a japánok. Juttatásaikat is rizsben kapták már pénz helyett, ami jelentős elszegényedéshez vezetett. Egy részük eladta páncélzatát és fegyvereit, majd tanítónak vagy kisiparosnak állt. A réteg többi része állami segélyekből próbálta fenntartani magát, ez kb. az akkori lakosság 6%-át, 1,6 millió embert jelentett. A rizsben történő juttatásokat később felváltotta a kötvénybeli kifizetés, ami tovább rontott a helyzeten. Az 1650-es évektől a szamurájok szerepe már inkább volt politikainak nevezhető, mintsem katonainak. Katonai szerepük teljesen megszűnni látszott (legalábbis a szamurájlázadásokig), főképp ceremóniákon jelentek meg kíséretként, valódi ellenséggel már egyáltalán nem találkoztak.

2.2 Meiji-kor 1868-1912

A Tokugava dinasztia után Mucuhito császár került a trónra a Jamato dinasztiából⁹. Uralkodását nem véletlenül kapcsolják össze a Meiji-reformokkal fémjelzett korszakkal, hiszen a császári hatalom alkotmányos restaurációja is ez idő alatt ment végbe¹⁰. A kormányzat célja az átfogó modernizáció és egy erős hadsereg létrehozása volt, ami erőteljesen szembement az eddig közel már 20 éve békében élő japánok elveivel. 1853-ban Perry amerikai sorhajókapitány hajói Japánt a kapui megnyitására kényszerítették és szerződést kötöttek a szabad és kölcsönös kereskedelemről. A 12 amerikai hajó a körülbelül 2600 fős legénységével nem csak kultúrsokkot jelentettek a japánok számára (ami természetesen kölcsönös volt), hanem a Perry által hirdetett erőteljes imperialista eszmék elterjedését is, ezzel kizökkentve a japánokat a gazdasági és társadalmi stagnálásukból¹¹. A nyugati imperializmus megjelenése rádöbentette a japán felsővezetést, hogy mennyire fontos egy erős hadsereg. A Meiji dinasztia uralma alatt felállított hadsereget nevezzük császári hadseregnek. Itt a szamurájok szinte már semmilyen jelentős szerephez nem jutottak. 1877-ben a kormány felszámolta a rizsadagok osztását, ami

⁷ szamurájok egyik megnevezése

⁸ 1800-ra már majdnem minden szamuráj tudott írni-olvasni.

R. H. P., M., J. G., C., & Kazár, L. (2004). *Japán története*. Püski Kiadó Kft.(o. 262-314)

⁹ A korszakot azért nevezik Meidzsi restaurációnak, mert Mucuhito császárt halála után már ezen néven emlegették. A Meidzsi felvilágosult kormányzatot jelent.

¹⁰ Az átmenet fő mozgatórugója az 1889-es alkotmány volt.

Itō, H. (1889). *Commentaries on the Constitution of the Empire of Japan*. U.S. Government Printing Office. (o. 2-35.)

¹¹ 18. századtól a Japán társadalom már nem tudott fejlődni és nem is volt képes eltartani magát. Erre megoldásként a demográfiai önszabályozást alkalmazták (pl.: csak az elsőszülött fiút házasították ki, sokszor a „felesleges” csecsemőket megölték), ami a népességnövekedés megállításához vezetett.

Muraközy László. (2016). *A Japán rejtély: Útteremtő csodák és végzetes zsákutcák*. Akadémiai Kiadó. (o. 31-71.)

Kyushu régió déli részén egy szamurájlázadás kitöréséhez vezetett. Az ellenállók élén Saigo Takamori állt, akinek a reformok bevezetésénél is jelentős szerep jutott. Céljuk a népképviselőt kiharcolása volt, illetve a múlthoz kapcsolódó hagyományok visszavezetése. A felkelést végül a kormány leverte és a szamurájrendet is felszámolta. A szamurájoknak ez a fajta leverése jelentősen csökkentette a szamuráji ideál eszményét, viszont az erényeiket és értékeiket egészen 1945-ig oktatták a fiataloknak. Harcmódorukat – legalábbis részben – átültették a modernizálódó császári hadseregbe. A szamurájok eltűnésével rengetegen rekedtek egyfajta társadalmi vákuumban. A vagyonosabb, elismertebb volt-szamurájok megengedhették maguknak, hogy az addig felhalmozott vagyonukból éljenek és ne kelljen maguknak új foglalkozást keresniük. Ezzel szemben a volt-szamurájok nagyobbik részének új munkát kellett találni a megélhetéshez.

A nyugati imperializmus hatására nem csak a hadsereg megerősítését kezdték átgondolni a japánok, hanem egy pánázsiai elmélet¹² is megszületett a katonai felsővezetés köreiben. Az elképzelés középpontjában egy olyan kelet-ázsiai érdekközösség áll, amit Japán vezetne a gazdasági- és technológiai felsőbbrendűségére hivatkozva (ezt a Nagy-Kelet-Ázsiai Társjóléti Szférának nevezték volna¹³). A teóriát a japán Monroe-doktrínának¹⁴ is szokták nevezni, ezt az amerikaiak nagyrészt tagadják és visszautasítják, ugyanakkor jelentős párhuzamok találhatók a két hatalom törekvései között: Japánnak az USA-hoz hasonlóan kell megtanítani az ázsiai államokat, hogyan válasszanak jó vezetőt, emellett Japán Mandzsúriához kötődő viszonya nagy hasonlóságot mutatott az USA Mexikóval való kapcsolatához. A pánázsiai elmélet megvalósítására több egyezmény és törekvés is irányult: 1905-ben az orosz-japán háborút lezáró portsmouthi békében kijelentették Japán felügyeletét Korea felett, ami végül 1910-ben a brit-japán szövetség értelmében annexióba fordult át; 1931-ben Mandzsúria elfoglalására is sor került, illetve 1937-ben megkísérelték Kína északi részét is elcsatolni. Az elmélet létrejöttét, illetve annak megvalósítására való törekvéseket 2 fő okra lehet visszavezetni: Japán területi

¹² Giles, N. W. (é. n.). *The Greater East Asia Co-Prosperity Sphere: The Failure of Japan's „Monroe Doctrine” for Asia*.

lásd még: Saaler, S., & Koschmann, J. V. (2007). Pan-Asianism in modern Japan: Nationalism, regionalism and universalism. *Pan-Asianism in Modern Japanese History Colonialism, Regionalism and Borders*, 1–18.

Horváth, C. B. (2014). *Ázsiai erőegyensúly = Power Balance in Asia* [Phd, Budapesti Corvinus Egyetem]. <https://phd.lib.uni-corvinus.hu/744/>

¹³ Az amerikai Monroe-doktrína értelmében az európai gyarmatosítást a nyugati félgömbön azonnal be kellett fejezni, az addig létrehozott gyarmatok belső szuverenitásában az USA nem avatkozhatott be, illetve az amerikai kontinens vezetését az Amerikai Egyesült Államok vette át.

¹⁴ Az amerikai Monroe-doktrína értelmében az európai gyarmatosítást a nyugati félgömbön azonnal be kellett fejezni, az addig létrehozott gyarmatok belső szuverenitásában az USA nem avatkozhatott be, illetve az amerikai kontinens vezetését az Amerikai Egyesült Államok vette át.

Murnane, J. R. (2007). Japan's Monroe Doctrine?: Re-Framing the Story of Pearl Harbor. *The History Teacher*, 40(4), 503–520.

adottságaiból fakadóan nagyon korlátozott természeti erőforrásokkal rendelkezik. Ezek mennyisége a meiji reformok nyomán bekövetkezett népességnövekedés, illetve ipari fejlődés által támasztott igényeket nem tudta már kielégíteni, ezért is volt szükség új erőforrásokat biztosító területek megszerzésére. A másik fontos mozgatórugó az orosz bolsevizmus terjedése volt északon, amitől a japánok erősen tartottak.

Mivel a dolgozatom a háborús bűnösség témakörét vizsgálja, elhagyhatatlan a hágai békekonferenciák¹⁵ megemlézése. Ezek az ülések alkották meg a nemzetközi humanitárius jog alapjait, ugyanakkor a szabályozások meglehetősen kezdetlegesek voltak: a konferenciákon felvetett kérdések többnyire nyitottak maradtak a tárgyalások után is, a szabályozások nem voltak teljeskörűek, leginkább a fegyvernemek egy-egy típusra vonatkoztak, például a robbanótöltényekre. Az orosz-japán háború és a nyugati imperializmus terjedése miatt egyre inkább nőtt az igény a békemozgalmak és a nemzetek közötti békés egymás mellett élést elősegítő szervezetek megjelenésére. Ennek kielégítésére II. Miklós orosz cár 1899-ben Szentpéterváron összehívta az első békekonferenciát, amit 1907-ben követett a második is francia kezdeményezésre. A konferenciák bár a béke megteremtésének érdekében jöttek létre, mégis a háború szellemiségében zajlottak le: a háború borzalmainak enyhítése, zsákmánybíróóság felállítása, mind háborús helyzeteket feltételeznek. A tárgyalások fő célkitűzései közé tartozott egy nemzetközi bíróság felállítása és a haderők korlátozása. Ennek értelmében állt fel az Állandó Választottbíróóság államokként 4 fővel, ami ma is aktívan működik. A konferenciák a különböző háborús kódexek megalkotásával, haderő és erőszak korlátozásával próbálták a háborús viszonyokat jogi oldalról megközelíteni. Ez a háborús jogág önmagában ambivalens, hiszen míg a jog valaminek a védelmére és megőrzésére irányul, addig a háború célja a pusztítás, valaminek a megsemmisítése. Bár a fegyveres konfliktusok általi problémamegoldás kísérlete a nemzetközi szintén nem szűnt meg, a hadijog próbálja ezt egyre inkább keretek közé szorítani. Ha megvizsgáljuk Japán álláspontját a konferenciák alatt, illetve a szavazási mintákat, látható, hogy mindenképpen a békés megoldások felé hajlanak, ugyanakkor azokat a fejlesztéseket, amik erősítik a hadseregüket, illetve amik még a humanitárius keretbe tartoznak, azt támogatják (például az erőteljesebb robbanóanyaggal ellátott puskapor, lőfegyverek fejlesztése), annak érdekében, hogy katonailag relevánsak tudjanak maradni mind a kelet-ázsiai térségben, mind világviszonylatban.

¹⁵ Schlichtmann, K. (2003). Japan, Germany and the Idea of the Hague Peace Conferences. *Journal of Peace Research*, 40(4), 377–394.

2.3 Taisho-demokrácia 1912-1926

1912-ben Taisho császár lépett hatalomra, aki egy demokratikus Japánt képzelt el maga előtt. Hatalma alatt került sor az általános választójog bevezetésére és az első világháború győztes oldalon való befejezésére. Taisho viszont egészségi állapotát tekintve nem volt életerős uralkodó és ebből fakadóan sem tudta erősen kezében tartani a hatalmát. Ez a gyengekezűség azonban nem vezetett a szélsőségek megerősödéséhez, hiszen az erőtlén központi hatalom teret adott a politikai pártok megerősödésének és a további demokratizálódásnak. Az 1920-as években egyre nagyobb teret nyertek a tradicionalista eszmék, viszont ahhoz, hogy érvényesülni tudjanak sose kaptak megfelelő platformot. Ezzel párhuzamosan a hadseregben is változások következtek be: a felsővezetőket már nem születés, hanem szakképzettség alapján választották ki, illetve felállításra került a bevonultatott sorállomány is, ami főleg a korábbi földművesekből állt¹⁶ A demokratikus berendezkedés egészen a későbbi Showa-korba átnyúlóan az 1930-as évekig tartott. Bár a demokrácia mondhatni fénykorát élte Japánban Taisho császár uralkodása alatt, hadsereg irányítása mégis kikerült a polgári kormányzat felügyelete alól és függetlenedett tőle. Taisho uralkodása alatt következett be az első világháború is, amiben Japán a győztes antant hatalmak oldalán vett részt. A jó eredmények és viszonylag kevés veszteség ellenére a közhangulat mégis háborúellenesbe fordult állt, amin a belpolitikai problémák sem segítettek. A korszak további problémája volt a Meiji-korból visszamaradt túlnépesedési válság, ami a vezetésben is éles fordulathoz vezetett. Az eddig békés évek után a kormányzat egyre inkább imperialista eszmékhez kezdett nyúlni a népesedési probléma megoldásához. Úgy gondolták, hogy ahhoz, hogy az egyre növekedő népességet „el tudják tartani” egy erős gyarmatbirodalmat kell kialakítani, amit Kína és Korea sérelmére már elkezdtek létrehozni. Ezzel egyidőben egyre jelentősebbé vált az ultranacionalisták előretörése is.

2.4 Showa-kor 1926-1989

1926-ban került Hirohito császár az uralomra, aki a dolgozatom szempontjából egy jelentős személy. A Showa-restauráció alatt a demokrácia felszámolása és a meiji-féle császári hatalom visszaállítása is megtörtént. A korszakot több szakirodalomban¹⁷ is úgy írták le, mint „kormányzás politikai gyilkosságokkal”, ami tökéletesen jellemzi azt, ahogyan az ultranacionalisták gyakorolták a hatalmat. Mivel a hadsereget már a Taisho-kor óta nem a

¹⁶ Ennek egyik fő oka, hogy ezelőtt a földműveseknek tilos volt a hadviselés és a samurájok is folyamatosan fosztogatták földjeiket, de most itt volt a lehetőség számukra is, hogy a hazájukat szolgálhassák.

Japán története (Edwin O. Reischauer). (2000). Maecenas Könyvek. 155-173.o.

¹⁷ László M. (2016). *A Japán rejtély: Útteremtő csodák és végzetes zsákutcák*. Akadémiai Kiadó. 37-169.o.

polgári kormányzat irányította, a radikális eszmék által kiváltott „direkt akciókat” sem tudta kontrollálni. Az első direkt akció 1931-ben történt meg, amikor is egy vasutat robbantottak fel Dél-Mandzsúriában. Ezt később szabotázsnek állították be, ami egész Mandzsúria lerohanásához és egy bábállam felállításához vezetett. Ettől a pillanattól kezdve a japán katonai vezetés elkötelezte magát az expanziós politika mellett. Azonban a hadsereg nem volt homogén az expanziós törekvések kérdésében: két csoportra szakadt. Éles ellentét alakult ki a konzervatív „birodalmi út frakció” és a haladó szellemiségű „kontroll frakció” között. Előbbiek támogatták a „direkt incidenseket”, míg az utóbbi inkább a gépesítésre, modernizálásra fókuszált volna. Nem csak a maradók és haladók között alakult ki bizalmatlanság, hanem a szárazföldi hadsereg és a haditengerészet között is. A katonaság vízi egységei sokkal modernebb technikával voltak felszerelve, ebből kifolyólag inkább délre, a kőolajmezők és üzemanyag források irányába szerettek volna terjeszkedni. Ezzel szemben a szárazföldi csapatok inkább északra látták a lehetőségeket. Az 1930-as években a tradicionalisták jelentette gond tovább fokozódott, emellett még megjelent a fiataliszt probléma is. A konzervatív frakció részéről a frissen végzett, fiatal katonatiszteket feletteseik erősen sarkalták a direkt akciókra, aminek köszönhetően már a hazai fronton is terrorista cselekedeteket kezdtek elkövetni (például az akkori pénzügyminiszter meggyilkolása). A direkt akciók sikeressége megváltoztatta a japán külpolitikát, amit már szintén a katonaság irányított. A hadbíróságok felállításával már azt is elérték, hogy a vádlottak megmagyarázhassák, hogy tetteiket milyen okból követték el, ezzel cselekedeteiket hősi tetteknek beállítva. A sikerek és a hadbíróságok nagy változást tudtak elérni a közhangulatban, ami egyre inkább támogatta az agresszív fellépést. 1932-ben Saito Makoto admirális került a kormány élére, aki megnyitotta a katonák előtt a polgári pozíciókat, ezzel bebiztosítva, hogy a katonaság a civil kormányzásba is beszivárogon. A kormányon belüli feszültség és a folyamatos akciók vezettek később a február 26-i incidenshez, aminek keretében a hadsereg legyilkolta a számukra nem kívánatos tisztviselőket, például Takashi pénzügyminisztert. A „kontroll frakció” azonban kézben tudta tartani a helyzetet, leszámolt a lázadással és elszámoltatta a bűnösöket, ezzel helyreállítva a rendet a hadseregben. Viszont azt már nem tudták elérni, hogy a polgári kormányzat kikerüljön a katonaság irányítása alól, így az továbbra is a hadsereg kezében maradt. 1941-ben Tojo Hideki tábornok került a miniszterelnöki székbe, aki jelentős szerepet játszott a második világháborúban, illetve az azalatt elkövetett kegyetlen bűntettekben is.

2.ábra: Japán terjeszkedése a Marco Polo-hídi incidensnél (1937)

forrás: szerző saját szerkesztése

3.ábra: Japán terjeszkedése 1945. márciusában

forrás: szerző saját szerkesztése

3 Az elkövetett háborús bűnök

3.1 A 731-es egység

A történelmi előzmények feltárása és az ideológiai háttér bemutatása után áttérnék a japánok által 1937 (Marco Polo hídi incidens) és 1945 (Japán kapitulálása a világháborúból) között, főleg a koreai, kínai, Fülöp-szigeteki és szövetséges katonák sérelmére elkövetett háborús bűntettekre, hiszen azoknak okait és gyökereit csak Japán történelmének megismerése után lehet megérteni. Erre vonatkozik az első kutatási kérdésem. Ezek közül a leghíresebbek és talán legkegyetlenebbek a 731-es egység által elkövetett emberkísérletek voltak. Ahhoz viszont, hogy érthetővé váljon az egység létrejöttének oka, célja és körülményei, vissza kell tekinteni egészen 1928-ig. Ebben az évben Ishii Shiro japán sebészorvos világ körüli utat tett meg, olyan úticélokkal, mint az akkori Weimari Köztársaság. Az utazásának célja a különböző baktériumtelepek, mikroorganizmusok és mérgekgázok tanulmányozása volt. Mialatt a különböző országokban a biológiai fegyvereket tanulmányozta, rádöbrent, hogy Japán ezen fegyverek bevetésével mennyire le van maradva a világ többi részétől. Hazatérve útjáról az orvos be is számolt Hirohito császárnak az általa tapasztalt fejletlenségről a japán bakteriológiában. Az uralkodótól hamarosan meg is kapta az engedélyt a kísérletek megkezdésére, így 1932-ben egy 10 főből álló csapatot állított össze, (amiben Japán legjobb orvostani szakértői is részt vettek) majd megnyitotta Harbinban (Mandzsukuó) az első kísérleti börtönlaboratóriumát. Innentől vette kezdetét a japán bakteriológia szárnyalása, a legújabb biológiai fegyverek feltalálása és a legkegyetlenebb emberkísérletek végrehajtása. Ahhoz, hogy ezeknek a kegyetlen kísérleteknek a miértjét megértsük, érdemes egy pillantást vetni az ekkori japán erkölcsi háttérre. A bushidot ebben az időben váltotta fel a Kwantung hadsereg új büntető törvénykönyve, amiben már nem tulajdonítja a polgárok kötelezettségének a feladataik önzetlen teljesítését. Ez volt az első csírája a korszak morális hanyatlásának. Az 1940-es években már teljesen megszűnt az erkölcsi nevelése a japánoknak, ennek az életfelfogásnak a „terméke” volt Ishii Shiro is. 1936-ban a Kwantung hadseregből kivált 2 fő egység egyikének irányításával már az akkor is a „japán Mengelének” emlegetett főorvost bízták meg, ez lett a hírhedt 731-es egység, vagy másik nevén: Járványmegelőzési- és Vízisztító Osztály.¹⁸ Az egység alapvetően négy tevékenységgel foglalkozott:

¹⁸ A másik egység a Wakamatsu doktor úr által irányított Állatorvosi- és Betegségmegelőzési Osztály volt (100-as egység). *Review of Japanese Biological Warfare and Unit 731*. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <http://www.zzwave.com/cmfwweb/wiihist/germwar/731rev.htm>
lásd még: Baader, G., Lederer, S. E., Low, M., Schmaltz, F., & Schwerin, A. V. (2005). Pathways to Human Experimentation, 1933-1945: Germany, Japan, and the United States. *Osiris*, 20, 205–231.

1. Maruta¹⁹: a közel 360 fős személyzet az emberek összegyűjtésével foglalkozott a kísérletekhez. Ez főleg a Délkelet-ázsiai gyarmatokról történt, de találhatók voltak az áldozatok között brit, amerikai és szovjet hadifoglyok is.²⁰
2. „különleges kezelés”: ez a megnevezés azt a bármiféle érzéstelenítő és/vagy fájdalomcsillapító nélküli élveboncolást takarta, aminek segítségével az orvosok a természet által ejtett sebeket és belső sérüléseket vizsgálták (fagyás, égetés).
3. emberek különböző baktériumtörzsekkel való befecskendezése: „vitamininjekció” címszó alatt oltották be a hadifoglyokat pestissel, antraxszal, kolerával, fekete himlővel, maláriával, TBC-vel, botoliummal, hastífusszal, foszgénnel, ciánkálival és még rengeteg más halálos vírussal, illetve méreggel.
4. harci feladatok: 1940 és 1942 között több katonai művelet végrehajtását rendelték el az újonnan előállított biológiai fegyverek tesztelésére, például pestisfertőzés Chue Shienben és Ningboban.

Összességében elmondható, hogy a 731-es egység halálos betegségek lefolyásával, az emberi test tűrőképességének határaival, bombák gyártásával, mérgesgázok előállításával, élveboncolások elvégzésével foglalkozott, ezeket tesztelték a hadifoglyaikon. Az ázsiai Auschwitznek később több új központja alakult, például Pingfonban (Mandzsukuó) és Okunoshimaban, ahol kifejezetten a gázok és a gázkamrák nyomásának hatását vizsgálták. Ezeket a gázokat és baktériumokat nem csak emberkísérletekre használták fel, hanem bombák készítésére is, azonban ezek a bombák a tervek²¹ ellenére sosem kerültek bevetésre. Az Ishii Shiro által vezetett osztály számlájára írható megközelítőleg 11 kínai város megtámadása biológiai fegyverekkel, felbecsülhetően 1000 elvégzett élveboncolás. Az áldozatok számának becslésében eltérések mutatkoznak a források között. Az egység által ténylegesen kivégzettek

¹⁹ a maruta japánul fahasábot jelent, így nevezték az áldozatokat, hogy emberi mivoltukat teljesen megszüntessék 731-es alakulat: Közel hatszázezer ember élete szárad a lelkiükön - Honvédelem. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://honvedelem.hu/hatter/multidozo/731-es-alakulat-kozel-hatszazezer-ember-elete-szarad-a-lelkiukon.html>

Japan—Insects, Disease, and History | Montana State University. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.montana.edu/historybug/yersiniaessays/shama.html>

²⁰ A japánok a bushido tanításai alapján minden hadifoglyot megvetettek, hiszen a halálig tartó küzdelmet feljebb valónak tartották, mint a megadást. Emiatt a hadifoglyok többségét különleges kegyetlenségben részesítették. A 731-es egység és a fogolytáborok [247.]. (é. n.). A II. világháború fegyverei, járművei. Elérés 2024. október 21., forrás https://2vilagaborufegyverei.blog.hu/2020/06/14/a_731-es_egyse_g_es_a_fogolytaborok

²¹ Egyik ilyen nagyszabású bombatámadás terve volt az Éjszakai cseresznyevirág-hadművelet is. A pestisbólgákkal teli bombák ledobására az USA nyugati partjainak bizonyos szakaszait jelölték ki, viszont a ledobás nem következett be. A támadást 1945 szeptemberének végére időzítették, de Japán 1945. aug. 15-én kapitulált, így a terv végrehajtása el is maradt.

Így működött haláltábor büntetlenül – A 731-es alakulat története. (é. n.). Hajónapló. Elérés 2024. október 21., forrás <https://hajonaplo.ma/aktualis/igy-mukodtess-halaltabort-buntetlenul-a-731-es-alakulat-tortenete.html>

száma 3000 és 10.000²² közé tehető, míg a japán biofegyverek által okozott megfertőzésekben elhunytak száma a 300.000²³ is elérheti a kínai források szerint. A japánok ezzel szemben az áldozatok számát 10.000-hez teszik közelebb. Mivel nagyon kevés dokumentáció maradt fent a történetekről, ezért az elhunytak számát többnyire 100.000 és 300.000 közé becsülik, de vannak, akik szerint ez akár a több, mint 500.000-t is elérheti. Bár többször említettem mindezt együtt a nemzetiszocialisták által elkövetett holokauszttal, a kettő valójában nem összehasonlítható, hiszen míg a náci kísérletek célja a zsidó nép (illetve cigány és minden más alacsonyabb rendűnek ítélt népcsoport) kiirtása volt, addig a japánoknál szó sincs hasonló kisebbségellenes politikáról, őket csak az eddigi ismeretlen tudás megszerzésének vágya hajtotta, ugyanakkor az ő szemükben is értéktelennek minősültek a hadifoglyok, akiken kísérleteztek. A második világháború vége felé a szovjet előrenyomulással egyidőben a kísérleti laboratóriumokat és börtönöket felszámolták, a bizonyítékokat pedig porig égették.

3.2 Nankingban elkövetett cselekmények

Bár a 731-es egység tevékenysége a maga több, mint 300.000 áldozatával is beírhatja magát a legvéresebb háborús bűnök közé, a nankingi mészárlás sem marad le tőle sokkal. Mint az első fejezetben taglaltam, a japánok 1937-ben betörték Észak-Kínába, viszont az igazán jelentős események a Marco Polo-hídi incidens után következtek be. 1937 őszén a japán seregek elindultak az akkori kínai főváros, Nanking felé. Az érkező haderő hírére az akkor a fővárosban székelő kínai kormány, illetve a legtöbb nagykövetség Changsa-ba költözött, hátrahagyva a polgári lakosságot. A kormány átköltözése után már két nappal megkezdődött a civilek evakuálása a városból, főleg Shanghai irányába a Jangce folyón hajózva. A japánok a vártnál sokkal gyorsabban haladtak a város irányába, amit elősegített, hogy közel 5000 kínai katona tagadta meg Chiang Kai-Shek parancsait, így az ellenállásra sem tudtak a megfelelő erővel felkészülni. November 19-én (2 nappal az evakuálás megkezdése után) John Rabe, a német NSDAP helyi képviselője és a helyi Siemens üzem vezetője egy biztonsági zóna felállítását kezdeményezte a város falain belül a civil és fegyverüket letevő katonák számára. Rabe 21

²² Pua, D., Dybbro, D., & Rogers, A. (with Yardimli, D.). (2018). *Unit 731: The Forgotten Asian Auschwitz* (N. Dahlstrom, Szerk.; 2nd ed. edition). Pacific Atrocities Education. (o.9-53.)

lásd még: Schwartz, B. (2012). Rethinking Conflict and Collective Memory: The Case of Nanking. In J. C. Alexander, R. N. Jacobs, & P. Smith (Szerk.), *The Oxford Handbook of Cultural Sociology* (o. 529-563.). Oxford University Press.;

Pomper, M., & Pilch, R. (2021). Asia-Pacific Perspective on Biological Weapons and Nuclear Deterrence in the Pandemic Era. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, 4(sup1), 342–367.

²³ *Evidence confirms germ warfare and more by Japanese Unit 731—Ministry of National Defense.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás http://eng.mod.gov.cn/xb/News_213114/Features/16049116.html

lásd még: Schillinger, N. (2023). Microbic Mass Destruction—Biological Warfare and Epidemic Prevention in Republican China. *East Asian Science, Technology and Society: An International Journal*, 17(2), 148–169.

külföldi társával (főleg amerikaiak, britek, németek, dánok) még aznap megalapították a Nankingi Biztonsági Zóna Nemzetközi Bizottságát és a Nankingi Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságát²⁴. A két testület célja volt jogi háttérrel adni a városban felállított biztonsági zónának és segítséget nyújtani azoknak a civil lakosoknak, akik tartózkodni kívántak a harcoktól²⁵. A biztonsági (később már menekült) zóna feltehetőleg több, mint 200.000 ember életét mentette meg, a legutóbbi adatok szerint pedig közülük ma még kb. 200-an élnek. A bizottságok ötlete szükségszerű és életmentő volt a civilek számára, viszont a kivitelezés nem alakult a tervek szerint a logisztikai problémáknak köszönhetően: pénzügyi gondok, élelmiszerellátás akadózása, bejáratok ellenőrzése, egészségügy hiánya, víz, áram és telefonvonal először részleges, majd teljes megszűnése. A felállított menedéket azonban nem fogadta mindenki hálával és örömmel, sok kínai gondolta úgy, hogy ezzel demoralizálják a várost védelmező katonákat²⁶. Pontosan ez a kötelességtudat volt az, ami miatt sok kínai állampolgár nem volt hajlandó a biztonsági zónába beköltözni és inkább a japán katonákkal való szembenézést választotta. Bár a japánok már szeptember elejétől kezdve bombázták a város, a tényleges haderő csak december 12-re ért a város határaihoz, aminek nagy részét az éjszaka alatt el is foglalták. A japánok betörésekor felmerült a biztonsági zóna elismerésének kérdése. Mind a kínai, mind a japán fél formálisan elismerte a semleges zónát, ennek ellenére a japánok diplomatikus megfogalmazásukkal olyan kiskapukat hagytak nyitva maguknak, amiket a későbbi felelősségre vonás során fel is tudtak használni. Hivatkoztak a kínai katonák fegyelmetlenségére, illetve a teljes elismerés helyett csak a tiszteletben tartást jelentették ki. December 13-án a város legnagyobb része már japán kézen volt és megkezdődött a 6 hétig tartó mészárlás. A Jangcén menekülni próbálókat belelőtték a folyóba, nyílt kivégzéseket tartottak az utcákon, élve égettek és temettek el kínai katonákat, nőket erőszakoltak, házakat fosztogattak, de a kibelezést és a lefejezést sem vetették meg. Az sem volt ritka, hogy a katonák között gyilkolási verseny alakult ki, a „legsikeresebb” vetélkedéseket pedig a japán újságok is lehozták²⁷. Gyakran tartottak átkutatásokat is a zónában és a már fegyvertelen kínai katonákat kivégezték. A város bevétele követően öt újságíró sikeresen elmenekült, ők írták meg először a város végső sorsát tekintve kisebb gyilkosságokat, atrocitásokat.²⁸ Az élénk nemzetközi visszhang hatására 1938-ban Asaka herceget és Matsui tábornokot, a kínzásokért és

²⁴ Askew, D. (é. n.). *The International Committee for the Nanking Safety Zone: An Introduction*.

²⁵ 1937. December 13. | *A nankingi mészárlás kezdete*. (é. n.). Rubicon. Elérés 2024. október 21., forrás <https://rubicon.hu/kalendarium/1937-december-13-a-nankingi-meszarlas-kezdetek>

²⁶ Rabe naplójában ezzel azonosította a kínai gondolkodást: „He is Chinese.”

²⁷ Wakabayashi, B. T. (2000). The Nanking 100-Man Killing Contest Debate: War Guilt amid Fabricated Illusions, 1971-75. *The Journal of Japanese Studies*, 26(2), 307–340.

²⁸ A legelső cikket Arcibald T. Steele írta meg a Chicago Daily News-ba.

kivégzésekért felelős vezetőket visszahívták, majd 6 nap múlva Nanking kapitulált. Az esetet Kína a Nemzetek Szövetsége²⁹ elé vitte, ahol bár meghallgatták a panaszt, érdemben nem tettek semmit. Ezek alapján felmerül a kérdés, hogy az egykori Népszövetség vajon csak az Európán belüli békére törekedett-e, azonban ez már egy másik kutatás kutatási kérdése lehetne. Japán részéről többször is sor került bocsánatkérésre Kína irányába (egész pontosan a II. világháború végének minden 10. évfordulóján), azonban ezekben a nyilatkozatokban sosem neveztek meg konkrét atrocitásokat, csak általánosságban hivatkoztak agresszív fellépésre, erőszakra. 2013-ban a volt japán miniszterelnök, Yukio Hatoyama ismerte el nyilatkozatában a Nankingban történt tömeges mészárlást, viszont kijelentéseit a japánok nem fogadták jó szívvel, az akkori hadügyminiszter pedig árulónak is nevezte. Kína továbbra is ezzel azonosítja Japánt, ugyanakkor Japán túlzónak tartja az ellene felhozott vádakát és csupán egy incidensként tekint rá. Sokan Japánban pedig a mai napig tagadják az incidens megtörténtét, például nacionalista politikusok, Shigeto Nagano igazságügyi miniszter. A nankingi mészárlás áldozatainak száma 300.000³⁰ körülire tehető.

3.3 A Bataani halálmenet és az O'Donell tábor³¹

A második világháború során többek között a japán és amerikai-filippínó csapatok a Fülöpszigeteken, pontosabban Bataan-félszigetén is összecsaptak. Az ütközetet japán győzelem zárta, amit 1942. április 9-én feltétlen amerikai megadás követett, ez az amerikai történelemben a legnagyobb fegyverletételként van számontartva. A japánok szemében a megadás a bushido alapján árulásnak minősült, így foglyaikkal különös kegyetlenséggel bántak. Azzal azonban nem számoltak, hogy az elsőre 40-50.000 főre becsült hadifogoly-létszám helyett megközelítőleg 78.000³² szövetséges katonával találják magukat szemben, ebből 12.000 amerikaival. Tovább rontotta a japánok helyzetét, hogy a fogságba esett katonák akkor már napok óta éheztek és legtöbbjük beteg vagy sérült volt. Mivel a japán vezetés a foglyok minél előbbi táborokba szállítását követelte nem volt idő egy részletes tervet kidolgozni a végrehajtáshoz, ez először a kontroll elvesztéséhez, majd később mészárláshoz vezetett. A foglyok táborokba való kísérése, avagy a Bataani halálmenet április 11-én vette kezdetét és Marivelestől egészen San Fernandoig tartott, ez körülbelül 100km-t jelentett gyalog. A

²⁹ McCurry, J. (é. n.). Japan threatens to halt Unesco funding over Nanjing massacre listing. *The Guardian*. Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/13/japan-threatens-to-halt-unesco-funding-over-nanjing-listing>

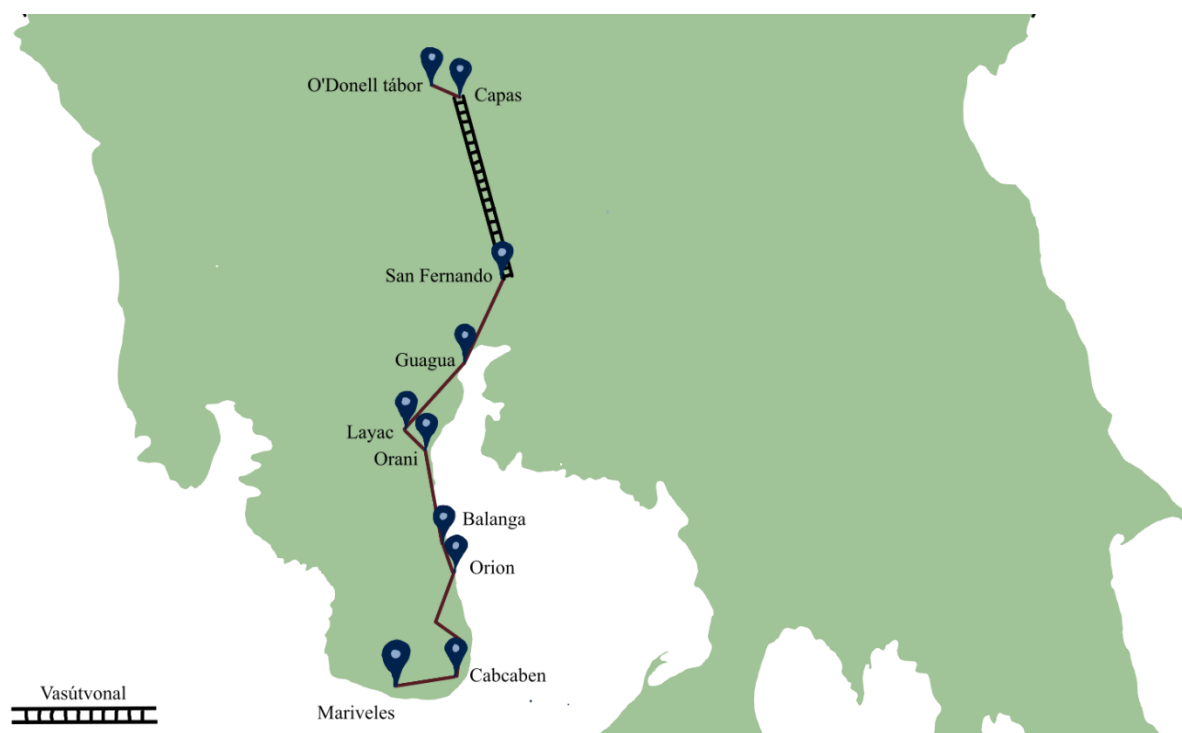
³⁰ Vries, P. de. (2023, szeptember 26). *Nanjing Massacre: Where Did the 300,000 Death Toll Come From?* | JAPAN Forward. <https://japan-forward.com/nanjing-massacre-where-did-the-300000-death-toll-come-from/>

³¹ Knox, D. (1981). *Death march: The survivors of Bataan*. Harcourt Brace Jovanovich. (o. 52-175.)

³² Murphy, K. (2011). "To Sympathize and Exploit": Filipinos, Americans, and the Bataan Death March. *Journal of American-East Asian Relations*, 18, 295–319.

meneteléshez a japánok 100 fős csoportokba osztották foglyaikat, akiket aztán 4 oszlopos alakzatban tereltek a kijelölt pontig. A menetelés alatt a foglyok semmilyen ellátást nem kaptak a fogvatartóiktól, vízért is csak titokban mehettek, különben hamar egy bajonett áldozatává válhattak. A menet végén „takarító osztag” járt és az elesett, már járni nem bíró katonákat kivégezték. Mivel ivóvizet a rabok többsége csak sáros pocsolyákból vagy emberi tetemekkel szennyezett patakokból tudtak szerezni, tomboltak a különböző betegségek a foglyok között. A legtöbben vérhastól szenvedtek és semmilyen kontrollt nem tudtak gyakorolni az emésztésük felett, de a malária és a tetű sem volt ritka. Ám a reménytelenséghez nem csupán ezen okok vezettek, hanem a közösen használható nyelv hiánya, az örök agresszivitása és a folyamatos információhiányból fakadó bizonytalanság, minek eredményeképpen senki sem tudta pontosan merre mennek, mennyi ideig és egyáltalán mi az úticél. Időközben megkezdődött az utolsó erődített sziget, Corridor megtámadása is, ami előtt a japánok humán pajzsként használva vonultatták foglyaikat az esetleges amerikai lövések és tankok elől. Ha az örök kedve éppen úgy tartotta még ők maguk is a tömegbe lőttek, vagy éppen halálra vertek néhány foglyot. Limánál a japánok kiválogatták a mérnöki végzettséggel vagy tapasztalattal rendelkező foglyokat és tovább terelték őket híd- és útépitésekhez, ahol aztán halálra dolgoztatták őket. A menetelés közben sokszor haladtak át kisebb-nagyobb filippínó falvakon, ahol a civilek ételt és italt próbáltak juttatni a megtört katonák számára, sokszor akár sikeresen is. A japánok a rabszolgákat sem vetették meg, a leírásokban több utalás is van arra, hogy nehéz ellátmányt cipeltettek velük, vagy parancsokat adtak nekik. A menetelés végpontját San Fernando jelentette, ahol a hadifoglyokat vagonokba terelték és megindultak velük Capas felé az O'Donell táborba. Egy kocsira jutott 100 fogoly és 1 japán őr, viszont a hőség és a levegő nélküli út hamar megtizedelte az utazókat. A vonat egyszer állt meg egy kis levegőt beengedni és az út közben elhunytakat kirakni. A vagonok annyira túlzsúfoltak voltak, hogy sokaknak a lábuk sem ért le a földre és azt őt körülvevők tartották vállukkal a levegőben. Mivel a vérhas és a malária továbbra is tombolt az emberek között a higiéniai szükségleteket is itt oldották meg. Pár óra vonatút után végül megérkeztek az O'Donell táborba, ami egy régi filippínó katonai tábor volt átalakítva az idehurcolt hadifoglyok számára. A táborba összesen 9300 amerikai és 48.000 filippínó ex katoná érkezett meg embertelen körülmények között. Ennek ellenére a tábor közel sem jelentette a humánusabb bánásmódot. A belépés előtt minden csoportnak Yeshio Tsuneyoshi tábornok tartott eligazítást arról, hogy a foglyok emberi életre nem méltóak és életüket csak és kizárólag a császár jóindulatának köszönhetik, hiszen ők a császár vendégei az O'Donellben. A tábort egy elektromos, de már nem túl jó állapotban lévő kerítés vette körbe, amin könnyen ki lehetett szökni. Ez hamar elkezdett szemet szúrni a japánoknak, így került

bevezetésre a „tízek szabálya”: minden egyes megszökött fogoly után 10 másikat öltek meg a japán örök. A foglyok napi háromszor kaptak ételt, úgynevezett lugaw-t, ami egy vizes rizslevest jelentett. A legtöbben továbbra is szenvedtek vérhastól, mégsem mertek orvoshoz fordulni, hiszen aki felkereste a tábor doktorát a „Zero Ward” -ba került, majd pár óra alatt életét is vesztette. A tábor napi több száz halottat dobott ki magából, akiket eleinte még csak el sem temettek. Pár héttel a vonatok beérkezése után megnyíltak az amerikaiak és a filippínók számára a kijutási lehetőségek: önkénteseket kerestek táboron kívüli munkákat, főleg tapasztalt sofőröket és mérnököket. Őket egy sokkal jobban felszerelt szállásra szállították át, az Aglaloma táborba, ahol már sokkal jobb és emberibb körülmények között tudták megvárni a felszabadító erőket. Az O'Donell is csak Corridor megadásáig állt volna fenn, azonban csak 1945. január 30-án lett felszabadítva az amerikaiak által. A halálmenet és a célbaérés utáni O'Donell bebizonyíthatóan 20.000 ember életét követelte, de az a szám akár az 50.000-et is elérheti. A túlélők közül többen is könyvet írtak az átélt borzalmakról, amikben így fogalmaznak a halálmenetről: „úgy néztünk ki, mint a holokauszt túlélők” (Lt. Gene Boyt)³³; „O'Donell kihozta a parazitát belőlünk” (Steve Raymond)³⁴.

4.ábra: A halálmenet útvonala a Fülöp-szigeteken

forrás: szerző saját szerkesztése

³³ Boyt, E. P., & Burch, D. L. (2004). *Bataan: A survivor's story*. Norman : University of Oklahoma Press.

³⁴ Raymond, S. (2006). *Too dead to die: A memoir of Bataan and beyond*. Concord, N.H. : Plaidswede Pub. (o. 19-57.)

3.4 A halálvasút

Bár a különböző atrocitásokat és incidenseket hosszasan lehetne sorolni, utolsó előtti elemként én mégis a „halálvasutat”, vagy ismertebb nevén a Burma-Sziám vasútvonalat emelném be. Mivel a japánok a 2. világháború közepére már jócskán kezdtek kifogyni utánpótlásaikból, hamar újabbak után kellett nézniük. Viszont hol ellenséges csapatok, hol pedig az óceán vette őket körbe, így egyetlen megoldásként a Burma-Sziám vasútvonal megépítése maradt, amin fegyvereket, ellátmány, illetve robbanóanyagokat szállítottak. A japán mérnökök által megtervezett és irányított munkálatok 1942. júniusában kezdődtek meg főleg angol, holland, ausztrál, skót, ír, és indiai hadifoglyokkal. A kedvezőtlen körülmények, a folyamatos bántalmazás, éhezés és járványok már alapjában megnehezítették a foglyok munkáját. Annak érdekében, hogy a vasút, illetve a Kwai folyó partjait összekötő hidak minél később épüljenek meg és azokat minél később tudják elkezdni használni a japánok, a foglyok sokszor szabotálták a saját munkájukat, szándékosan rossz minőségű fát válogattak vagy éppen a mérnöki számításokat figyelmen kívül hagyva rossz méretre szabták az elemeket. Mivel a munkálatok pár hónap után sem úgy haladtak, ahogy azt a japánok tervezték, meghirdettek önkéntes lehetőséget a munkába való becsatlakozásra az ázsiaiak számára. Az erre jelentkezők száma viszont továbbra sem elégítette ki a vezetőséget, ezért radikális lépésekhez folyamodtak, például ingyenes színházi előadásokat hirdettek, majd mikor megteltek a termek, bezárták az ajtókat és a munkára fogható férfiakat deportálták az építkezésekre. A hadifoglyok közül kikerült áldozatok számát 12.000-ra, míg az ázsiai civil³⁵ áldozatok számát 85.400-ra becsülhetjük³⁶. Az elhunytak közül Japán csupán jóval kevesebb elismerésére volt hajlandó. Az építkezéseket 3 év alatt kellett volna befejezniük a munkásoknak, azonban a folyamatos fenyegetések és túlhajszolás mellett már 15 hónap után, 1943 augusztusában vágányra állhatott az első vonat a pályán. Az útvonalnak több kiemelhető része is volt, ahol sokkal többen estek el, mint a többi szakaszon. Ilyen volt például a „halálösvény”, ahol 5-6 méter mélyen kellett a foglyoknak a sziklákat kézzel és csákánnyal kivájni, a Wangpói „állványhíd”, ahol ugyanezen feladat miatt vesztették életüket a legtöbben 1943. március és április között, vagy a „Pokoltűz-bevágás”, ami arról kapta nevét, hogy éjszakánként a gyertyafényes megvilágításnál úgy nézett ki a kivájt szikla, mintha a pokol bejárata lett volna. Itt volt a legmagasabb halálozási arány, ugyanis 1000 munkásból mindössze 300-an maradtak életben a 12-18 órás műszakok miatt,

³⁵ A civil áldozatok között túlnyomó többségben burmai, jávai és szingapúri munkások voltak jelen.

³⁶ *Burma Railway | History, Route, & Deaths | Britannica.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.britannica.com/topic/Burma-Railway>

amit pihenőnapok nélkül kellett végig dolgozniuk. Azonban ezek közül a legjelentősebb a Kwai folyót több száz méteren keresztül átszelő fából és bambuszból készült híd, amit a fogságba ejtett brit katonák terveztek meg, dolgoztak ki és építettek fel. A britek később a híd felrobbantására adtak parancsot a 316-os egységnek, akik kudarcot vallottak az akció végrehajtásakor. Így a híd épségben maradt és az ottmaradt munkások élete is megmenekült. A mindenkori japán vezetés az áldozatok teljes számát végül sohasem ismerte el, azonban már több emlékhely is épült az építkezés során elhunyt foglyokról és civilekről, ilyen például a JEATH³⁷ is.

3.5 Korea megszállása és a „comfort women”

A pánázsiai elmélet részeként Koreát Japán 1910-ben szállta meg, amit augusztus 22-én Sunjong császár is elismert, ezt követően pedig lemondott a trónjáról, ezzel legitimálva a japán hatalomátvételt. Ezesetben nem egyszerű annexióról lehet beszélni, hiszen a japánok a teljes koreai kultúra eltörlésére törekedtek. Eleinte még csak a koreai filmek terén jelent meg a kultúra totális elnyomása, majd később sor került a japán nyelv bevezetésére és a koreai nyelv betiltására. Akárcsak Kínában a maoizmus hatására, itt is végbementek könyv- és dokumentum égetések is, ezzel jelképesen is eltörölve Korea történelmét. Emellett nem volt ritka koreai lányok prostitúcióra kényszerítése. Őket hívták, illetve hívják ma is comfort women-nek (vigasztalónők). A „comfort women” megnevezés egy erőteljes eufemizmus, amit többnyire arra használtak, hogy elrejtse a nők valódi foglalkozásukat. A valóságban ezek a lányok (ugyanis főleg a pubertás kor előtt álló lányokról van szó, a legtöbbjük 13 és 16 éves kor között volt) prostitúcióra voltak kényszerítve a frontvonalak mentén erre a célra kialakított bordélyházakban. A későbbi Kono-nyilatkozatból (1993) az is megtudható, hogy a „comfort rendszer” nem önszerveződő volt, a japán kormány nagy erővel részt vett a megszervezésében. Ezeket az állomásokat úgy nevezett Mama-san irányította, akik általában középkorú japán nők voltak és kiválóan beszélték a koreai nyelvet.³⁸ A bordélyházak egy nagy folyosóból, illetve a

³⁷ A JEATH egy a szörnyűségeket túlélők által létrehozott múzeum, aminek a jelentése: Japan, England, American. Australian, Thailand, Holland.

³⁸ Ez azért volt fontos, mert a prostitúcióra kényszerített lányok túlnyomó többsége Koreából származott (megközelítőleg 80%), a többi kínai, taiwani, filippínó, holland, indonéz vagy Japánból deportált, „hivatásos” vigasztalónők voltak.

Stetz, M. D. (2019). 4. Reframing the “Comfort Women” Issue: New Representations of an Old War Crime. In F. Jacob (Szerk.), *Genocide and Mass Violence in Asia: An Introductory Reader* (o. 61–77). De Gruyter Oldenbourg. lásd még: Mühlhäuser, R. (2023). *Umkämpfte Erinnerungen und mangelndes Unrechtsbewusstsein: Zur (Un-)Sichtbarkeit sexueller Gewalt während des Zweiten Weltkriegs in Asien und Europa*. In E. Labouvie (Szerk.), *Geschlecht, Gewalt und Gesellschaft: Interdisziplinäre Perspektiven auf Geschichte und Gegenwart* (o. 209–232). transcript Verlag.

folyosót szegélyező kb. 30 ágyból álltak. A lányok privát szféráját az az egy ágy jelentette, ahol egyben dolgoztak is. A lányokat csoportosították rasszuk, életkoruk, szépségük szerint és ezek alapján adták oda a hozzájuk megfelelő rangú katonák számára. A vigasznők többnyire Női Önkéntes munkaügyi Hadtestekbe (Women's Volunteer Labour Corps) szerveződve végezték kíméletlen munkájukat, ami a hadtest nevével ellentétben nem volt önkéntes. Az állomásokat minden héten meglátogatta egy katonai orvos, azonban a fertőző betegségek szűrésén kívül semmilyen más probléma gyógyítására sem terjedt ki a vizsgálat. Figyelmen kívül hagyta nem csak a verésekből származó sérüléseket, hanem mindent, ami nem veszélyezteti a japán katonák egészségét. Hogy pontosan hány vigasznő tevékenykedett a második világháború alatt nem lehet biztosan tudni, nyilvántartást nem vezettek róluk, azonban a becslések szerint számuk elérhette a 200.000-t is³⁹.

Az alábbi táblázatban sorra vettem a fentebb elemzett cselekményeket és összehasonlítottam az áldozatok számát, majd igyekeztem besorolni őket a megfelelő büntetőjogi kategóriába. Azonban a háborús és az emberiség ellenes bűncselekmények között nagyon vékony a határ, így sokszor az esetek nem oszthatók be csak az egyik vagy a másik kategóriába.

Cselekmény	Áldozatok száma (ezer fő)	Bűncselekmény besorolása
Nanking meggyalázása	200-400	Háborús és emberiség elleni
Biofegyverek	~300	Háborús és emberiség elleni
Vigasznők rendszere	200	Emberiség elleni bűncselekmény
Halálvasút	98	Háborús és emberiség elleni
Bataan-i halálmenet és az O'Donell tábor	20-50	Háborús bűncselekmény

9.ábra: Az elemzett atrocitások áldozatainak száma és a nemzetközi büntetőjog általi besorolása

forrás: szerző saját szerkesztése

³⁹ Comfort women | Definition, History, & Facts | Britannica. (2024, szeptember 25).

<https://www.britannica.com/topic/comfort-women>

lásd még: Wakabayashi, B. T. (2003). Comfort Women: Beyond Litigious Feminism. *Monumenta Nipponica*, 58(2), 223–258.

Watanabe, K. (2009). TRAFFICKING IN WOMEN'S BODIES, THEN AND NOW The Issue of Military "Comfort Women". *Peace & Change*, 20, 501–514.

McKinnis, L. (2003). Ikorean „Comfort Women”: The Intersection of Colonial Power, Gender, and Class | *Gender and Society*, 17(6), 938–957.

4 Felelősségre vonás

4.1 Tokiói per

Ahhoz, hogy hipotézisemről egyértelműen ki tudjam mondani, hogy tézis, elengedhetetlen, hogy megvizsgáljam azokat a felelősségre vonási kísérleteket, amik érintették a japánokat. A japánok a megadásukkal egyben elfogadták a potsdami nyilatkozatot is, amelyben a nyilatkozó hatalmak (Egyesült Amerikai Államok, Egyesült Királyság, Kína és Szovjetunió) rögzítették, hogy „szigorú igazságot kell szolgáltatni minden háborús bűnösnek...”. Ezután kétség sem férhetett hozzá, hogy a japánokat felelősségre kell vonni, azonban ilyenkor kinek az igazsága szerint kellene eljárni? A győztes vagy a vesztes fél jogszabályait lett volna célszerű figyelembe venni, vagy esetleg a Népszövetségtől kellett volna iránymutatást várni? Egy újabb lehetőségnek mutatkozott egy nemzetközi törvényszék felállítása, amire bár korábban (a Nürnbergi-per kivételével) nem volt lehetőség, azonban mégis a legkézenfekvőbb megoldásnak bizonyult. Ez lett a későbbiekben sokat hivatkozott Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszék (IMTFE)⁴⁰.

4.1.1 Alapító okirat

A bíróság ítélezését összefoglaló dokumentum terjedelme az 1500 oldalt közelíti meg, azonban ebből csupán 2 oldalt tesz ki a törvényszék alapokmánya. Az alapító okiratban felmerül az individuális és kollektív felelősségre vonás kérdése, a bűncselekmények kategorizálása, illetve az alapvető eljárási szabályok is meghatározásra kerülnek. Ezek alapján a dokumentum három bűncselekménytípust állított fel: A) béke elleni bűncselekmények: támadóháború tervezése, kezdeményezése, megvívása vagy ezekre való összeesküvés; B) hagyományos háborús bűnök: a háború szokásainak és/vagy szabályainak megsértése és C) emberiség elleni bűncselekmények: a taxatív felsorolásból kiemelendők és leginkább relevánsak a gyilkosság, rabszolgasorba ejtés, deportálás, embertelen bánásmód stb. Ezek alapján a típusok alapján lehet beszélni A, B és C típusú vádlottakról. Az 'A' osztályhoz tartozó vádlottakat a legnagyobb szabású, tokiói perben állították bíróság elé. Mivel ez a legismertebb, gyakran a tokiói

⁴⁰ *Nemzetközi Katonai Törvényszék a Távol-Keleten.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/index.html#index> lásd még: Toshiya, I. (2019). Japanese War Crimes and War Crimes Trials in China. In F. Jacob (Szerk.), *Genocide and Mass Violence in Asia: An Introductory Reader* (o. 141–159). De Gruyter Oldenbourg.
Pritchard, D. R. J. (1995). *The International Military Tribunal for the Far East and Its Contemporary Resonances Nuremberg and the Rule of Law.* *MILITARY LAW REVIEW: NUREMBERG AND THE RULE OF LAW A FIFTY-YEAR VERDICT*(149), 25–37.

törvényszékekkel azonosítják az IMFTE-t, azonban az alkotmány joghatósága nem áll meg Tokiónál. Mivel a 'B' és 'C' csoportba tartozó vádlottakat is magába foglalja, kiterjed a győztes nemzetek saját törvényszékeire is, ahol az ezekbe a kategóriába tartozó vádlottakat vonnak felelősségre. Ez alól kivétel a Khabarovszki-per, ahol kimondottan a 731-es egységhez köthető személyek tevékenységét vizsgálták.

A charta rögzítette továbbá, hogy elsődleges célja azon személyek elszámoltatása, „akik egyénileg vagy valamely szervezet tagjaként, vagy mindkét minőségben vádolnak béke ellenes bűncselekményekkel”. Ebből is látszik, hogy elsősorban nem a háborús bűnök megtorlása volt a cél, hanem sokkal inkább a támadó és agresszív háborúért felelős személyek felelősségre vonása, ez a később tárgyalt vádpontokon belül a békeellenes és hadijogot sértő pontok megoszlásából és arányából is tisztán kivehető.

Operatív jellegű szabályokból sokkal kevesebb volt fellelhető a dokumentumban, aminek a hatása érezhető is volt a tárgyalásokon, azonban a legalapvetőbb eljárási klauzulákat tartalmazta az alapító okirat. Ilyen volt például a bírák számának meghatározása, amit 11-ben állapítottak meg (így minden békeszerződést aláírt ország, továbbá Fülöp-szigetek és India is tudott delegálni 1-1 főt a bírói testületbe), a felettes utasításra hivatkozás kérdésköre, amiről az a döntés született, hogy bár felmentő okként nem elfogadható, azonban enyhítő körülményként figyelembe lehet venni az ítélet meghozásánál (ezzel is részben a hadijog ismeretének követelményét támasztva a vádlottak felé). Ugyanakkor az 'A' típusú vádlottak körébe többségében kormánytagok, illetve parancsnokok tartoztak, akiknek autonómiájuk volt a háborúra vonatkozó döntések meghozatalában, így véleményem szerint a tokiói perben a felsőbb rendű utasításra történő cselekvéssel való védekezés nem releváns. Emellett szó esett továbbá a tisztességes eljárás elvéről, aminek értelmében az alapokmány a vádirat tömör és világos megfogalmazását szorgalmazta, a törvényszék hivatalos nyelvét angolban és japánban jelölte meg (ezzel további bonyodalmakat okozva például az oroszok számára) és szabályozta az ügyvédek és védelem témakörét is, ami azonban meglehetősen problémás volt. A charta szerint bár a vádlott kiválaszthatja az őt védő ügyvédet, a törvényszék bármikor elutasíthatja azt. Továbbá, ha a vádlott védőhöz folyamodott, a tárgyalás során ő maga nem, csak a védője szólalhatott fel. Ezen felül a vádlottakat amerikai és japán ügyvédek képviselheték. Az amerikai védők esetében azonban felmerül a jogrendszeri és ítélkezési szokások közötti különbségek okozta nehézségek. Az angolszász és a japán jogrendszerek nem is különbözhetnének jobban egymástól, így kétséges az amerikaiak munkájának hatékonysága. A nem japán nemzetiségű védők nem érthették meg teljességgel a japánok peres eljárásokkal való

szembenállását és a jogtól való idegenkedésüket, így érdekeiket sem tudták teljes vállszélességgel képviselni.

4.1.2 Vádpontok

A vádiratban összesen 55 vádpontot állapítottak meg, azonban ezeknek csak töredékét használták ténylegesen. Az ítéletek meghozatalánál az 55-ből mindössze 10 pontra támaszkodtak a bírák (ezek sorszáma: 1; 27; 29; 31; 32; 33;35;36; 54 és 55). A következőkben sorra veszem a felhasznált és az inkább mellőzött vádpontokat és igyekszem feltárni annak okait, hogy a többi 45 pont miért nem merült fel az ítékezésben.

A felhasznált vádpontok:

- 1-es: összeesküvés azzal a céllal, hogy Japán biztosítsa Kelet-Ázsiát, a Csendes- és Indiai-óceánt, továbbá a szomszédos országok katonai, haditengerészeti, politikai és gazdasági uralmát; hadviselés a hasonló célú országokkal azon nemzetek ellen, amelyek ellenzik az előbb felsorolt célokat
- 27; 29; 31; 32; 33; 35; 36: agresszív háború vívása Kína, az Egyesült Amerikai Államok, a Brit Nemzetközösség, a Holland Királyság, a Francia Köztársaság, a Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság ellen (az egyes pontok egy-egy országot jelölnek)
- 54-es: a háború szabályait és szokásait megsértő parancsok kiadása
- 55-ös: a hadijog megsértésének megakadályozására irányuló lépések elmulasztása

A mellőzött vádpontok:

- 2-4.pontok: az összeesküvés vádját korlátozottabban tárgyalja, mint az 1-es pont
- 5. pont: bővebben taglalja az összeesküvések célját, mint az 1-es pont, viszont nem bebizonyítható
- 6-17. pontok: akit már összeesküvés vádjával elítéltek, azt nem szükséges háború tervezéséért és arra való felkészülésért is elítélni, az összeesküvés magába foglalja a háború tervezését, előkészítését, kezdeményezését és megvívását is
- 18-26. pontok: akit már elítéltek támadó háború kezdeményezéséért, az ellen nem szükséges háború megvívásáért és folytatásáért is vádat emelni
- 28. pont: ugyanazt tárgyalja, mint a 27-es vádpont, de rövidebb időtartamot jelöl meg
- 30. pont: a Fülöp-szigetek ellen vívott agresszív háborút tartalmazza, azonban a Fülöp-szigetek ekkor még nem volt szuverén állam, így az azzal szembeni támadó háborút az USA ellen indított háborúként kell értelmezni (29-es vádpont)
- 34. pontok: ugyanaz érvényes rá, mint a 30-as vádpontra

- 37-38.pont: gyilkossági összeesküvéseket tartalmaz a civil lakosság ellen, azonban a törvényszék a joghatóságát béke elleni bűncselekményekre korlátozta, ez pedig már hagyományos háborús bűnnek minősül
- 39-52.pontok: jogellenes háborúskodásból származó gyilkosság vádját foglalja magába, azonban a háború jogellenessége vitatott volt a tárgyalás során, így ezen vita kimenetelétől függött a vádpontok érvényessége is. Amennyiben a háborút jogszerűnek találták volna, a gyilkosság vádja nem állta volna meg a helyét (ez alól kivételt képeznek a civilek és a hadifoglyok), hiszen a kombattánsok életének kioldása háborúban nem számít bűnnek. Ezzel szemben, amennyiben viszont a kérdés kimenetele az lett volna, hogy jogellenesnek találják a háborút, a vádpontok felhasználhatóak lettek volna a tárgyaláson. Azonban a dokumentummal szembe menve én úgy gondolom, hogy ez esetben sem lettek volna elfogadhatók, hiszen maga a törvényszék már korábbi pontnál is kifejtette, hogy a joghatósága csak a béke elleni bűncselekményekre vonatkozik.
- 53.pont: ugyanazt tárgyalja, mint az 54-es vádpont, viszont a vádlottak körét szűkebben értelmezi

A vádpontok megállapításánál nagy szerepet játszott az 'A' jelzésű függelék, amiben pontosan rögzítve vannak azok az incidensek, amikre a vád támaszkodott. A melléklet 10 pontba szedte össze azokat a japán cselekedeteket, amikre a későbbiekben támaszkodtak a tárgyalások során. A felsorolás egyaránt tartalmazott háborús bűnöket (például 2.pont: katonai agresszió Kínában), béke ellenes bűncselekményeket (8. pont: agresszió Szovjetunió ellen), illetve az előbbi 2 csoportba be nem sorolható eseményeket (gazdasági agresszió Kínában, japán politika militarizálódása stb.). Továbbá külön mellékletet ('B') kaptak a Japán által megsértett szerződések, amiből meglehetősen sok volt. Ide tartozott többek között a Hágai békekonferenciák (mind az 1899-es és az 1907-es), a Népszövetség alapokmánya⁴¹ (10; 12; 13; 15; 22 és 23. cikkek), a Kellogg-Briand paktum⁴² és az 1922-es kilenchatalmi szerződés⁴³ (1-4; 7. cikkek). Emellett megsértésre került több „kisebb jelentőségű” bi- és multilaterális szerződés is, továbbá az ópiumról és kábítószerekről szóró szerződések. Függelékbe foglalták továbbá a 'C' csoportba tartozó vádlottak jogsértéseit is (erről majd a Yokohamai-pernél írok részletesebben), illetve a vádlottak egyéni felelősségéről szóló nyilatkozatot. Véleményem

⁴¹ The Covenant of the League of Nations | The United Nations Office at Geneva (1919). <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant>

⁴² Kellogg-Briand Pact (1928). https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp

⁴³ Treaty Between the United of States of America, Belgium, the British Empire, China, France, Italy, Japan, the Netherlands, and Portugal. (1922). https://avalon.law.yale.edu/20th_century/tr22-01.asp

szerint hatékonyabb megoldás lett volna a japán kormány és katonai felsővezetők kollektív elszámoltatása, mint az egyéni felelősségre vonás, hiszen így rengeteg olyan személy (elsősorban katonai és haditengerészeti tábormokok, főtisztok) csúszott át az igazságszolgáltatás rostáján, akiknek a valóságban ugyanúgy volt felelősségük az esetekben, mint a vádlottaknak. Továbbá MacArthur feljegyzéseiben több olyan utalás, félmondat található, amiről arra lehet következtetni, hogy Hirohito császár tudott a történekről és felelős is volt az eseményekben, ha tevőlegesen nem is, a megakadályozás elmulasztásában bizonyosan.

Végül a 28 elítélt közül a per végén hetet kötél általi kivégzésre, tizenhatot életfogytig tartó, egyet 20 évig tartó és egyet 7 évig tartó börtönbüntetésre ítélték. Két vádlott még a tárgyalás során életét vesztette természetes úton (tuberkulózis és tífusz), illetve további 1 vádlott mentális állapota miatt nem volt elítélhető⁴⁴.

4.1.3 A védelem és a kritikák⁴⁵

A védelem elsősorban nem a vádlottak ártatlanságát igyekezett bebizonyítani (hiszen az értelmetlen is lett volna), hanem a törvényszék joghatóságát támadta. Támaszkodtak az *ex post facto* elvre, miszerint visszamenőleges hatállyal nem lehetséges kötelezettségeket keletkeztetni, így azok a szerződések, amire a vád hivatkozik nem érvényesek a japán vádlottakra. Ez az elv önmagában megállja a helyét, azonban nem ebben a szituációban. A Japán által megszegett szerződéseket nem csupán az atrocitások kezdete előtt kötötték meg, de Japán alá is írta azokat. Bár ratifikálásra nem került minden esetben sor, az aláírással a szigetország vállalta azt a kötelezettséget, hogy nem tanúsít olyan magatartást, ami az általa aláírt egyezménybe ütközik. A védelem támadta továbbá az egyéni felelősség kérdését. Szerintük a háború nem egyéni felelősség, azonban a törvényszék alapító okiratában az 'E' függelék keretein belül pont ennek az ellenkezőjéről állapodtak meg a szövetséges hatalmak, így ez a védekezés sem állta meg a helyét. Hivatkoztak emellett arra is, hogy az agresszív háború önmagában nem illegális cselekedett, azonban mivel Japán részes állam volt az 1928-as Kellogg-Briand paktumban (és nem csak, mint aláíró ország, hanem ratifikálásra is sor került), lemondtak a háború igénybevételéről és vállalták, hogy nemzetközi konfliktusaikat ezek után békés módon fogják rendezni. További támpontja volt a védelemnek az 1929-es genfi egyezmény, amiből kiemelték, hogy a vádlottakat nem nemzetközi törvényszék előtt kell elítélni, hanem hadbíróság

⁴⁴ *HyperWar: International Military Tribunal for the Far East [Chapter 10]*. (é. n.). Elérés 2024. április 5., forrás <https://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/IMTFE-10.html>

lásd még: Cavendish, R. (2008). Tojo Hideki Executed | History Today. *History Today*, 58(12).

⁴⁵ Saito, H. (2017). The Legacy of the Tokyo Trial. In *The History Problem: The Politics of War Commemoration in East Asia* (o. 129–154). University of Hawai'i Press.

előtt. Erre a jogvitára azonban már volt precedens, a Yamashita kontra Styer ügy⁴⁶ az Amerikai Egyesült Államok Legfőbb Bíróságán. Yamashita parancsnok 1945. szeptemberén a Fülöp-szigeteken állomásozó hadseregével megadta magát Styer altábornagynak, aki a háborús törvények megsértése miatt azonnal eljárást indított ellene egy katonai bizottság keretein belül és akasztás általi halálra ítélték. Az ítéletet követően Yamashita *habeas corpus*⁴⁷ iránti kérelemmel fordult a Legfelsőbb Bírósághoz, ugyanis szerinte a katonai bizottság joghatósága megkérdőjelezhető és annak felállítása törvényellenes, így fogva tartása is jogellenes. A Legfelsőbb Bíróság a fellebbezést elutasította és nem kívánta hadbíró elé bocsátani, tekintve, hogy hadbíróhoz csak hadifogolyként elkövetett bűnökkel lehet fordulni. Ezzel párhuzamosan a tokiói törvényszék is elvetette a hadbíróra bocsátás lehetőségét, mivel egyik vádlott sem hadifogolyként követte el a jogsértést.

A legtöbb kritika a bíróság összetételét érintette. A törvényszék 11 bírót jelölt ki a fegyverletételt aláíró országok közül, illetve további 1-1 főt a Fülöp-szigetéről és Indiából. A legnagyobb probléma a bírák elfoglaltsága volt. Egyrészt minden ország érintett volt kisebb vagy nagyobb mértékben az atrocitásokban, ennek ellenére mégsem került semleges fél bevonásra, másrészt pedig volt olyan bíró, aki személyesen is átélte a japán agresszivitást⁴⁸. Mivel csak a győztes országok közül kerültek ki a bírók, ismét a „győztesek igazságszolgáltatásának”⁴⁹ példájáról van szó. A szakirodalommal egyetértve én is azt az álláspontot képviselem, miszerint a tokiói törvényszék a győztesek torz igazságszolgáltatásának egyik példája, azonban meglátásaim alapján ez nem az eltúlzott ítéletekben valósult meg, hanem sokkal inkább a törvényszék irányításának és igazgatásának csak és kizárólag szövetséges hatalmak, de sokkal inkább az Amerikai Egyesült Államok kezében való összefonódásában. A szövetséges erők legfelsőbb parancsnokának, MacArthur tábornoknak büntetésenyhítési jogköre volt, továbbá egy személyben felügyelte az egész törvényszék működését. Ez az egyszemélyi ellenőrzés és vezetés tökéletesen szembement azzal a demokráciainport-kísérlettel, amivel az amerikaiak időközben próbálkoztak Japán területén. Ennek kapcsán felmerült a kérdés, hogy a törvényszék ítélkezése mennyiben felel meg egy koncepciós pernek. A koncepciós perek főbb jellemzőinek többsége megtalálható volt

⁴⁶ ICD - Yamashita—Asser Institute. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/199>

⁴⁷ Az elv biztosítja, hogy a vádlottat minél előbb bíróság elé állítsák.

⁴⁸ A fülöp-szigeteki bíró részese volt a halálmenetnek a Bataan-félszigeten.

⁴⁹ Pennington, L. (2012). The Pacific War Crimes Trials: The Importance of the „Small Fry” vs. the „Big Fish”. *History Theses & Dissertations*.

lásd még: Meron, T. (2006). Reflections on the Prosecution of War Crimes by International Tribunals. *The American Journal of International Law*, 100(3), 551–579.

Tokióban is (bíróság függetlensége megkérdőjelezhető, bizonyos jogok megvonása a vádlottaktól). Ezen az sem segített, hogy Hirohito császár mentesülését közvetlenül Washington rendelte el és az őt érő vádakért a büntetést miniszterelnöke Tojo kapta, ezzel aláásva a tokiói per hitelességét, azonban ennek ellenére mégsem nevezném egy koncepciós pernek. Az amerikaiak célja elsősorban ugyanis nem egy ideológiai megerősítés volt, hanem az amerikai közvélemény kielégítése. Emellett az ítéletek nem voltak előre megjósolhatók, ami az egyik legnagyobb ismérve egy koncepciós pernek és a vádpontok sem koholt vádak tartalmaztak, hanem nemzetközi szerződésekre támaszkodva lettek felállítva.

További problémát okozott a nyelv kérdése a tárgyalások során. Az alapító okirat bár leszögezte, hogy a hivatalos nyelv a japán és az angol, ez nem jelentett teljeskörű megoldást. Például az orosz bíró nem beszélt egyik nyelvet sem, így a számára további kihívást jelentett a tárgyalások megértése. Az üléseken elhangzottakat továbbá mindkét nyelvre lefordították, azonban emiatt sokszor hosszúra nyúltak a meghallgatások. Ezen felül az angolban és a japánban sokszor találhatók olyan kifejezések, amik egyik vagy másik nyelvben nem szerepelnek, ezért a vallomásokban rendszeresen vesztek el fontos részletek. A kultúrák közötti különbségek nem csak a beszélt nyelvekben mutatkoztak meg, hanem az alanyok joghoz, mint intézményhez való hozzáállásában is. A japánok peres ügyektől való iszonyata össze sem hasonlítható az angolszász precedensjoggal⁵⁰. Bár mind amerikai, mind japán képviselőket kaptak a vádlottak, a jogrendszerek közötti hasadék továbbra is fennállt.

Dolgozatomba sajnos az oldalkorlátok miatt a Nürnbergi-perrel való összehasonlítás már nem fér bele, azonban a témában több szakirodalmat is feldolgoztam.

4.2 Yokohamai per

A második világháború után a japán atrocitások áldozataul esett nemzetek mindegyike felállított a saját törvényszékeit a kisebb jelentőségű bűnösök felelősségre vonására, ez alól az Egyesült Amerikai Államok sem volt kivétel: Yokohama, Shanghai, Guam; ezek közül volt a legjelentősebb a Yokohamai bíróság. A Yokohamai per szorosan kapcsolódik a tokióihoz, hiszen a „B” és „C” osztályú (hagyományos háborús bűnök és emberiség elleni bűncselekmények) bűnösöknek a felelősségre vonása már itt következett be, azonban említett elődjéhez képest ezt sokkal nagyobb sikerrel tette. A tokiói per másik felének is lehetne tekinteni. Bár a vádlottak számát eltekintve egy jóval nagyobb persorozatot lehet elképzelni, közel sem volt olyan jelentős, mint tokiói elődje. A törvényszék összesen 996 vádlottat vizsgált

⁵⁰ Gergely T. C. (é. n.). *Kelet-ázsiai jogrendszerek*.

319 ügy keretén belül, aminek elítélési rátája kiemelkedően magas, megközelítőleg 86% volt (996-ból 854 embert találtak bűnösnek).

MacArthur tábornok 1945. december 6-án bízta meg Eichelberger altábornagyot⁵¹, az amerikai 8. hadsereg parancsnokát a törvényszék felállításával. A tábornok ajánlásával a bírói testület 3 tagból állt: egy fő a seregtől, egy a tengergyalogságtól és egy civil bíró (a három főből minimum egy főnek jogi képzettséggel kellett rendelkeznie). Emellett minden ügyszökhöz kirendeltek egy felügyelőt is, aki az eljárás törvényességét ellenőrizte, felülvizsgálta az ítéletet és amennyiben azt túlzónak gondolta, enyhített rajta. A tokiói perrel szemben itt már megállapították a személyes összeférhetetlenséget, így aki közvetlen elszenvedője volt a japán agresszív aktusoknak, nem lehetett tagja az adott ügy bírói karának. További különbségként mutatkozott, hogy míg Tokióban csak a vezetés felső rétegét vonták felelősségre, Yokohamában már a társadalom minden rétegéből megtalálhatóak voltak a vádlottak: nők, tanítók, farmerek. Pontosan emiatt is volt nagy hatással ez a persorozat a japán társadalomra. További különbség, hogy míg a vezető réteg az esetek többségénél az atrocitások közelében sem voltak, a 'B' és 'C' típusú vádlottak az eseményeket legtöbbször testközelből élték át⁵². Ezt a feszültséget az amerikaiak azzal a módszerrel próbálták enyhíteni, hogy Japán által aláírt dokumentumokat hoztak a nyilvánosságra, amik elítélik azokat a háborús atrocitásokat, amiket Japán a világháború alatt követett el, például a hágai konferenciák dokumentumait. Ennek másik fő célja a japán társadalom ellenállásának megtörése volt annak érdekében, hogy az amerikai demokráciaimport minél hatékonyabban tudjon lefolyni. A gördülékeny munka érdekében Yokohamában már funkcionális osztályok végezték a munka jelentős részét. Ezek alapján meg lehetett különböztetni a legfontosabbak közül ügyészi és ügyvédi osztályt, kivizsgálási osztályt, akik az információk felkutatásáért voltak felelősek és összeköttetési osztályt, akik a Yokohama és a japán kormány közötti kapcsolatért voltak felelősek.

A meghallgatásokat december 17-én kezdték meg, csupán 11 nappal azután, hogy az altábornagy megkapta a katonai bizottságokkijelölésére szóló utasítást. Ez idő alatt kellett végrehajtani az összes kinevezését, a vádpontok felállítását és a szükséges dokumentumok két nyelvre történő lefordítását. Megkezdésekor a rengeteg vádlott miatt nagyon lassan haladtak az eljárások, így először 7 csoportra osztották őket a bűncselekmények elkövetésének típusai szerint. Ezek alapján lehet beszéni általános felelősségi perekről, tábori perekről, rituális

⁵¹ Spurlock, P. E. (1950). The Yokohama War Crimes Trials: The Truth About a Misunderstood Subject. *American Bar Association Journal*, 36(5), 387–437.

⁵² Stoffell, C. M. (2003). *In the Shadow of Nuremberg: The Creation of the Yokohama Trials of Class B and C War Criminals*.

gyilkossági perekről, pilóták ellen elkövetett atrocitásokról, tisztességes pert megtagadókról, bosszúból elkövetett cselekményekről és foglyokon végzett orvosi kísérletekről. Azonban ez sem lendítette fel a munkát a kívánt módon, ezért 1946. februárjától megkezdődtek a tömeges perek. Ezek keretein belül eleinte 3-12 főt vontak össze, majd ez elérte már a 45 fős számot is a későbbiekben. A legnagyobb, 45 fős per a legtöbb halálraítélt vádlott számának rekordját is tartja. A 45 bűnösből az ítések 41 főt ítétek halálra, amiből később minden vádlottnak börtönbüntetésre enyhítették a büntetését. A vádpadon ülőket nem csak a bűncselekmények terén érte megkülönböztetés, hanem rangjukat illetően is: az alacsonyabb rangú, sokszor „alsóbbrendűnek” hivatkozott gyanúsítottak rendszeresen kaptak súlyosabb büntetést, mint magasabb tisztségű vezetőik. Erre kiváló példa a „pokol hajója” becenevet kapott jogeset, ahol 9 diplomás japán hajtott végre erőszakos cselekményeket a hajó fedélzetén tartózkodó szövetséges katonákkal szemben. Az út végén 1300 halott szövetséges katonával futott be a hajó a kikötőbe. Az elkövetett atrocitásokért Junsaburo Toshino hadnagy, a hajón lévő örök parancsnoka, illetve jobbkeze Shusuke Wada halálbüntetést, 4 további parancsnoka 10-15 évig terjedő börtönbüntetést kapott. A hajón tartózkodott továbbá a japán birodalmi hadsereg 2 közlegénye is, akiket felmentettek a vád alól. Ejtették a vádat továbbá Shin Kajijama, a hajó kapitánya ellen is arra hivatkozva, hogy „nem volt hatalmában megállítani a cselekményeket”. Az sem volt ritka, hogy a perek során korábbi precedensre hivatkozzanak, mint például a tokiói perek vagy a kínai Doolittle perek megismétlése. Mivel a Tokióban lefolyt esetek nagyrészt már ismertettem, szeretnék bemutatni egy, a Doolittle jogesetekhez nagyon hasonló példát. 1945. júliusában Notei Ito őrnagy és három másik japán tiszt egy törvénytelen és igazságtalan per keretei között előzetes utasítások alapján és félretolmácsolt szövegek segítségével elítélt 11 amerikai foglyot. A hadifoglyokat semmilyen ügyvédi segítség nem illette meg és tanúk kihallgatására sem került sor ezzel megsértve az ártatlanság vélelmének az elvét, a jogot a védő segítségéhez, illetve a jogot a bizonyításhoz. Bár ezek közvetlenül nem részei a 30 alapvető emberi jognak, közvetetten mind köthető a törvény előtti egyenlőséghez, az ugyanazon jog használatához és a bíróság előtti tisztességes bánásmód jogához⁵³. Az a kettősség, miszerint a vádlottakat emberi jogok megsértése miatt ítélik el, azonban az eljárás módja önmaga is sérti az alapjogokat a legtöbb törvényszék ítélezési gyakorlatában, amely a japán háborús bűnösökkel foglalkozott megfigyelhető volt. Ito hadnagyot először halálbüntetésre ítélték, de később a felsőbb utasításra történő végrehajtásra hivatkozást enyhítő körülményként vették figyelembe és végül életfogytig tartó börtönbüntetést kapott. A felsőbbrendű utasításra való

⁵³ Az Emberi Jogok Egyetemes nyilatkozata szerint 6; 7. és 8. pontok.

hivatkozás a védekezésnek egy jól bevált jogalapja. A parancsnoki felelősség kiegészítéseként azonban a büntetés elkerüléséhez nem elegendő, csupán enyhítő körülményként vehető figyelembe. Notei másik három társát 20-15 év letöltendő szabadságvesztés illette meg.⁵⁴ Az ítélelhirdetéseket összegezve a 996 vádlottból 142 főt felmentettek és 854 főt ítélték el. Ebből 124 halálbüntetés született (amiből csak 51 büntetést hajtottak végre), 63 életfogytig tartó börtönbüntetést, 412 öt évnél hosszabb börtönbüntetést és 255 öt évnél rövidebb börtönbüntetést hirdettek ki, amiket gyakran párosítottak kényszermunkával.

Habár a vád alá helyezésnél nem merült fel, hogy japán bíróság elé álljanak a vádlottak, egy érdekes aspektusa az ítéleteknek a japán büntetőjogi megfelelőjük. Japánban az 1907. évi 45.⁵⁵ törvény foglalja magába a büntető törvénykönyvet, ez alapján vizsgáltam meg az egyes bűncselekményekért kiróható büntetéseket. Japánban a szexuális erőszakért max 5 év börtön adható, ha az erőszak haszonszerzés céljából történt a börtönbüntetés max 3 év lehet vagy elrendelhetnek 300.000 yen összegű pénzbírságot is. Gyilkosságért öt évtől életfogytig tartó börtön jár vagy halálbüntetés, jogellenes elfogásért, bezárásért pedig 3 hónaptól 7 évig terjedhet a büntetés időtartama. A lopást max 10 év börtönnel vagy 500.000 yen pénzbírsággal büntetik, amennyiben az halállal vagy testi sértéssel járt 6 évtől életfogytiglanit, esetleg halálbüntetést kaphat a vádlott. Bár ezen bűncselekmények egyike sem béke elleni vagy háborús bűn, ezek voltak a legjellemzőbbek a 'B' és 'C' rendű vádlottakra.

4.3 A 731-es egység felelősségre vonása

4.3.1 Az amerikai nyomozás

Eddig volt már szó háborús és emberiség elleni bűncselekményekről, azonban az egyik legmeghatározóbb „fegyvernemről”, a biológiai hadviselésről még nem írtam a felelősségre vonás keretei között. Miután 1941-ben Chiang Kai-shek kínai császár embereket küldött Kína baktériumokkal fertőzött területeire kivizsgálás céljával, a szövetségek hatalmak számára teljesen világossá vált, hogy a japánok mit művelnek Kína egyes részein, de leginkább Pingfangben. A 731-es egység felelősségre vonásának kérdését több szempontból is lehet vizsgálni, én kettőt emelek ki ezek közül: az amerikaiak nyomozását és a mentességi egyezségüket a japánokkal, illetve a szovjetek által rendezett propagandapert Khabarovszkban, amit a következő alfejezetben fogok tárgyalni.

⁵⁴ Piccigallo, P. R. (1979). Other United States Trials: China, the Pacific Islands and Yokohama. In *The Japanese on Trial: Allied War Crimes Operations in the East, 1945–1951* (o. 68–95). University of Texas Press.

⁵⁵ Penal Code, Pub. L. No. 45 (1907). https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581/en#je_pt2

Japán kapitulációja után a minisztériumok elrendelték, hogy minden a biológiai hadviseléssel és a kísérletekkel kapcsolatos anyag kerüljön megsemmisítésre és minden lehetséges szemtanút mészároljanak le⁵⁶ (körülbelül 600 fő és további 300 hadifogoly)⁵⁷. Továbbá Ishii is parancsba adta embereinek, hogy a titkot meg kell őrizniük és magukkal kell vinniük a sírba. Az amerikai kivizsgálás első vezetője Murray Sanders ezredes volt, akit elsősorban nem korábbi tapasztalatai, hanem akadémiai teljesítménye alapján választottak, ami a későbbiekben azonban hibának bizonyult. Elsőként Dr. Naito Ryoichi kikérdezésével kezdte, aki Ishii Shiro személyi asszisztenseként tevékenykedett az egységben. Naito kikötése a teljes mentesülés volt, azonban mikor megfenyegették, hogy a szovjeteket is bevonják a nyomozásban megnyílt és még a fordító szerepét is elvállalta. Habár Sanders mindent megtett, hogy a kivizsgálása eredményes legyen, túlságosan naiv volt. Naito fordításaival rendszeresen félrevezette és hamis információkat adott át Sandersnek, amin a kihallgatói tapasztalat hiánya sem segített. Nem tudta elérni még a teljes immunitás ígéretével sem, hogy a japán tudósok megnyíljanak neki. Jelentésében azt írta, hogy a japán biológiai hadviselés nem volt olyan nagyszabású, mint azt Amerika gondolta és szó sem volt emberkísérletekről, ennél nem is lehetett volna messzebb a valóságtól. Annak ellenére, hogy jelentésében így fogalmaz, Sanders mégis sejtette, hogy a háttérben valójában mégis valami nagyobb húzódik meg, azonban semmilyen bizonyítékot nem talált, ami ezt az elméletét alátámaszthatta volna. Ezzel a teóriával nyitva hagyta az ajtót utódjának, Thompson ezredesnek, akinek MacArthur ugyanazt az irányelvet adta: szedjen ki a japánokból minden információt, legyen bármi az ára és akadályozza meg, hogy ezek az eredmények a szovjetek tudomására jusson. Thompsonnak már lényegesen több tapasztalata volt a kihallgatásban, korábban a tokiói per során is részt vett magasrangú japán tisztek kihallgatásában. Thompson tudta, hogy a kulcsfigura Ishii, így vele kezdte a kihallgatást. 1946 januárjában rá is találtak szülővárosában bujkálva és háziőrizetbe helyezték⁵⁸. Thompson módszereit tekintve sokkal keménykezübb volt az interjúk során, mint elődje, viszont még így se tudta Ishii-t a titoktartási szerződésének megszegésére kényszeríteni. Azonban, mikor mentességet ajánlott Ishiinek, az orvos végül vallani kezdett. Annak ellenére, hogy szóra tudta bírni a kulcsfigurát, nem tudta felderíteni a teljes igazságot a 731-es egység körül. Jelentése szerint nem voltak közvetlen utasítások a tevékenységek végzésére és az egység kísérletezése

⁵⁶ Harris, S. H. (2002). *Factories of Death: Japanese Biological Warfare, 1932-45 and the American Cover-Up* (2nd edition). Routledge.

lásd még: Cranmer, V. J. (2023). In Judgment of Unit 731: A Comparative Study of Medical War Crimes Trials after World War II. *The Journal of American-East Asian Relations*, 30(1), 32–60.

⁵⁷ Altheide, B. (2019). *Biohazard: Unit 731 and the American Cover-Up* [University of Michigan-Flint].

⁵⁸ (Altheide, 2019)

a legmagasabb katonai hatóságok felügyelete alatt volt. Thompson Sandersnél már sokkal közelebb került a valósághoz azzal a kivétellel, hogy a 731-es egység munkásságát valójában nem a katonai hatóságok figyelték, hanem maga Hirohito császár, azonban erre még részletesebben ki fogok térni. A vizsgálata befejeztével Thompson visszavonult, majd 1948-ban ismeretlen okokból öngyilkosságot követett el. Még Thompson nyomozása alatt a tokiói per főügyészének, Keenan főügyésznek az asszisztense, Thomas Morrow alezredes is engedélyt kért Ishii kihallgatására. Amit Thompsonnak és Sandersnek nem sikerült felderíteni, azt Morrownak sikerült. Dokumentumokat gyűjtött Kínában, amik alátámasztják a japán biológiai fegyverviselés széleskörűségét. Morrowt azonban szintén félrevezették, ezúttal viszont nem a japánok, hanem saját honfitársai. A talált bizonyítékokat jelentésében továbbította Keenan főügyésznek, aki azonban mégsem tett vádemelést Ishii és emberei ellen. Ennek hátterében állt, hogy Keenan indulni szándékozott szenátorként a következő választásokon és ha kiderül, hogy mentességet adott a 731-es egységnek, vagy ha vádat emel ellenük és a per rosszul sül el, nem kapta volna meg a választópolgárok szükséges támogatását. A jelentése után Morrowt egyből visszaküldték Washingtonba irodai munkára és ezzel az ő nyomozása véget is ért. Thompson a hivatalos sorban Fell követte, aki csupán annyiban különbözött elődjétől, hogy a nyomozást egy tisztán tudományos vonalban indította meg⁵⁹. Az volt az elmélete, hogy ha a japán orvosokat tudományos indíttatással kérdezik ki és nem a felelősségre vonás miatt kerülnek kihallgatásra, akkor több információt fognak megosztani az amerikaiakkal. Fell ezen felvetése működőképesnek bizonyult, hiszen jelentésében már beszámolt a japánok emberkísérleteiről, illetve olyan részleteket tárt fel, amikre az őt megelőző nyomozások során még nem volt példa. Fell után Hill és Victor közös nyomozása következett, akik szinte minden információt felderítettek a japánok biológiai hadviseléséről és a 731-es egység működéséről. Bár már minden lehetséges információ rendelkezésére állt az amerikaiaknak, ahhoz, hogy felelősségre vonják Ishii-t és társait, az igazságszolgáltatás mégis elmaradt és mentességet kapott a legtöbb kihallgatott orvos, akik a kihallgatásuk után hazatértek Japánba és gyógyszergyárak vezetőiként, kórházi dolgozóként vagy egyetemi professzorokként folytatták életüket. Ishii Shiro hazatérte után saját praxist nyitott, ahol ingyen vizsgálta és gyógyította betegeit, amíg 1959-ben vélhetően gégerákban el nem hunyt⁶⁰.

⁵⁹ Brody, H., Leonard, S., Nie, J.-B., & Weindling, P. (2014). U.S. Responses to Japanese Wartime Inhuman Experimentation after World War II. *Cambridge quarterly of healthcare ethics : CQ : the international journal of healthcare ethics committees*, 23, 220–230.

⁶⁰ Dyson, D. (2022). *UNIT 731 & THE AMERICAN COVER UP*. University of Central Lancashire. (o. 133-204.)

Azzal, hogy az amerikaiak teljeskörű immunitást adtak a 731-es egység legtöbb tagjának nagy kockázatot vállaltak. Az, ha kiderül a közvélemény számára, hogy kegyelmet adnak azoknak a tudósoknak, akik több ezer amerikai kísérleteznek, súlyos közfelháborodást vont volna maga után. Ennek a kockázatvállalásnak azonban több oka is volt. Elsősorban a felelősségre vonási versenyben az amerikaiaknak kellett az elsőnek lenni a szovjetekkel szemben, akik megszerzik a kutatási eredményeket a japánoktól és ezt csak a bármiféle felelősségre vonás alóli mentesülés ígéretével tudták elérni. Nem engedhették meg maguknak, hogy akár egy kevés információ is kikerüljön az oroszokhoz és azt később ellenük fordítsák, ezzel a nembiztonságukat veszélyeztetve. Továbbá az így kinyert kutatási eredmények, mint időben, mint erőforrás ráfordításban olcsóbbnak bizonyultak, mintha az amerikaiak reprodukálják a japánok kísérleteit. Az amerikaiaknak valószínűleg több tíz évbe telt volna ezeket az eredményeket előállítani millió dolláros költségekkel, nem is számolva az emberi életek kioltásáról, ami a legnagyobb akadály lett volna a számukra. Ezzel szemben a 731-es egység tagjai csupán pár év leforgása alatt, megközelítőleg 250.000 yenből és morális gátak nélkül végezték azt, amit parancsoltak nekik. 1947 és 1948 között így közel 8000 vér- és szövetmintát kaptak⁶¹ az amerikaiak Japántól. Pontosan kivehető, hogy az amerikaiaknak milyen fontosok voltak az eredmények, azonban felmerül a kérdés, hogy az egyik legfejlettebb államnak miért van szüksége a japán tudósok kutatásaira, miért nem végezték el a kísérleteket már korábban? Ahhoz, hogy ezt megértsük vissza kell tekinteni az amerikai biológiai hadviselés gyökereihez. Az 1930-as években Amerika már egy idejétmúlt lehetőségként tekintett a biológiai fegyvernemekre, a katonai erők pazarlásaként, hiszen az országok egyre inkább igyekeztek polgáraikat immunizálni a különféle betegségek ellen. 1941-ben azonban hátrányban találták magukat a japán és német biológiai felkészültséggel szemben, azonnali intézkedésekre lett volna szükség az évtizedes lemaradás behozásához. Azonban az amerikaiak ugyanabban a morális csapdában találták magukat, amiben Ishii is a kísérletei megkezdése előtt: fel lehet használni azt a tudományágat, ami az emberek védelmét és segítségét helyezte előtérbe támadó és agresszív célokra? A kutatói feladatokat végül a War Research Committee kapta meg, aminek elsődleges célja az Egyesült Amerikai Államok megvédése volt attól a 9 biológiai fenyegetéstől, amit korábban feltártak. A bizottságot 1943-ban áthelyezték Marylandba, Fort Detrick-be, ami a mai napig katonai állomásként működik. A világháború végére körülbelül 4000 fő szolgált Fort Detrickben, viszont olyan jelentős biológiai kutatási eredményeket, mint

⁶¹ (Dyson, 2022) (o. 186-196.)

a japánok vagy a németek nem tudtak felmutatni, így érthető, hogy szerették volna a birtokukba tudni a japánok információit.

4.3.2 A Khabarovszki-per⁶²

A második világháborút követő felelősségre vonási perek egyik legellentmondásosabb példája a Khabarovszki-per volt a Szovjetunióban. Bár a Nürnbergi-perek keretében lefolyt 'Orvosok-pere' kellő precedenst nyújtott a számonkérésére, és a vádak nagyon hasonlóak voltak a 731-es egység által elvégzett kísérletekhez, mégsem lehetett teljes egészben az alapján eljárni. A németeknél sokkal könnyebben lehetett meghatározni a felelősöket, hiszen a katonai lánc, ami mentén a parancsokat adták éles vonalat biztosított azok között, akik a parancsokat kiadták és azok között, akik elvégezték. Japánban nincs ilyen markáns és jellegzetes elhatároltság, nem lehet sem a kormányt, sem a sereget bünszervezetnek nyilvánítani, ezért a tetteket csak egyénekhez tudták kapcsolni és nem a Japán Birodalmi Hadsereghez. Az Amerikai Egyesült Államok a bizonytalanság miatt nem emelt vádat a kísérletek elrendelői és végrehajtói ellen és a kutatási anyagokért, adatokért és leírásokért cserébe védelmet biztosított Ishii Shiro-nak és szűk körének. Ezzel szemben a másik póluson a Szovjetunió állt, aki már a tokiói per során is követelte a megfelelő személyek elszámoltatását. A szovjetek kérésére Tokióban fontolóra vették Kawashima Kiyoshi dandártábornokot, a baktériumtenyésztéssel foglalkozó részleg vezetőjének a meghallgatását, aki megerősítette biofegyverek gyártását és azokkal városok bombázását, viszont az ügyészek nem találták hihetőnek az elmondottakat és nem emeltek ellene vádat. Ezt kihasználva az orosz vezetés 1949. decemberében megindította a saját perét a 731-es egység által elkövetett bűnök felelőseit. A csupán öt napig tartó perről sokan gondolták, hogy nem más, mint egy kirakatper, amit a kommunista propaganda szeretne a világ felé közvetíteni azt mutatva, hogy ők képesek morális csapást mérni a felelősökre az Amerikai Egyesült Államokkal szemben. A felelősségre vonást 1949. december 25-én indították meg és december 30-ig tartott. Fontosnak tartották, hogy még az új év kezdete előtt ítéletet mondjanak a bűnösök felett, hiszen 1950 elejétől Sztálin a halálbüntetés visszavezetését tervezte. A japán bűnösök kivégzése pedig együtt járt volna a Japánban tartózkodó szovjet hadifoglyok kivégzésével is.

A per keretén belül 12, a 731-es egységhez köthető vezetőt állítottak a bíróság elé⁶³. A vádiratok szerint négy különböző vádpontban lehetett bűnösnek találni őket: háborús előkészületek és

⁶² Nie, J.-B. (2004). The West's dismissal of the Khabarovsk trial as „communist propaganda”: Ideology, evidence and international bioethics. *Journal of Bioethical Inquiry*, 1(1), 32–42.

⁶³ Yamada Otozo ezredes, a Kwantung hadsereg hadnagya; Kajitsuka Ryuji altábornagy, az orvosi ügyintézés vezetője; Takahashi Takaatsu altábornagy a Kwantung hadsereg állatorvosi részlegének vezetője; Kawashima Kiyoshi dandártábornok, a baktériumtenyésztésért felelős részleg vezetője; Karasawa Tomio őrnagy, a

ehhez kapcsolható cselekmények; gyilkos kísérletek elvégzése élő embereken; biológiai fegyverek használata a Kína elleni háborúban; előkészületek végzése és biológiai hadviselés a Szovjetunió ellen. Az eseteket a Primorsky katonai körzet ügyészei vizsgálták ki Berezovsky főügyész vezetésével, aki egy 6 tagú szakértői bizottságot is felállított az esetek kinyomozására. A korábbi Japán elleni perekkel ellentétben Khabarovszkban a szovjet bírókon kívül más nemzet nem képviseltette magát. A vádlottak mindegyikét bűnösnek találták valamely vádpontban, így 25 év letöltendő börtönbüntetést kapott öt vádlott, 15-től 20 évig terjedőt szintén öten, illetve 3 év szabadságvesztésre ítélték további két bűnöst. A tudományos kutatás eredményeiért cserébe később 3 elítélt büntetését enyhítették, de szabadlábra helyezésre még ekkor sem került sor. A perre egészen az 1980-as évekig nem fordított figyelmet a nyugat, csak egy propaganda mutatványnak gondolták. Azonban felépítésében a Khabarovszki-per sokkal hatékonyabb és rugalmasabb volt, mint a Japánban tartott elődjai.

4.4 Hirohito császár felelősségének kérdése

Minden ország vezetője, legyen az köztársasági elnök, császár vagy király felelős az országának és annak lakosainak biztonságaért. Az általa ejtett hadifoglyok jólétéért és megfelelő ellátásáért, jogaik biztosításáért. A felelősségre vonás alól azonban egyetlen ember kimaradt, akinek kulcsszerepe volt a háborúban, ez Hirohito, Japán uralkodója. A császár már a második világháború előtt is kettősmércét mutatott a világ országainak. Támogatta a nemzetközi békére vonatkozó törekvéseket, az egyezmények szerint csökkentette a haditengerészeti erejét és csapatait is kivonta Kínából 1923 és 1925 között. A másik oldalon azonban Japánt csak győztes nemzetként tudta látni, ennek köszönhető agresszív külpolitikája is. Bár csökkentette flottájának támadó erejét, megnövelte hajóinak számát és a Kínából kivont csapatokat sem békés törekvésként vonta ki, hanem annak modernizálásának érdekében. Palotájának alagsorában saját kutatólaboratóriumot építtetett, hogy kielégítse a tudományok iránti tudásvágyát. Szerepe nem csak a világháború előtt volt jelentős, hanem a világháború alatt elkövetett atrocitásokban is. Engedélyt adott Ishii Shirónak a 731-es egység létrehozására, napi szinten figyelemmel követte az egység munkáját és a nagyobb fejlesztésekre vonatkozó engedélyeket is ő írta alá. Továbbá a biológiai hadviselés vezetőjének unokatestvérét, Takeda herceget nevezte ki. Ezzel nem csak az bizonyosodik be, hogy tudomása volt az ottani kísérletekről, de családjának is volt róla tudomása, illetve bele is folytak a laboratórium

baktériumtenyésztésért felelős részleg vezetője; Nishi Toshida alezredes; a 673-as egység vezetője; Onoue Shunji dandártábornok, az egészségügyi részleg vezetője; Hirazakura Zensaku hadnagy, a 100-as egység vezetője; Mitomo Kazuo főtörzsőrmester, a 100-as egység tagja; Kikuchi Norimitsu tizedes, beteghordó a 643-as egységben; Kurushima yuji, laboráns a 162-es egységben

működésébe. A tokiói per alapító okirata szerint háborús bűnösnek minősül valaki, ha volt tudomása az atrocitásokról és hatalmában állt volna azokat megakadályozni, azonban ezt elmulasztotta. Erre tökéletes példa Hirohito, aki tisztában volt például a 731-es egység működésével és az működéssel járó következményekkel, illetve azokat támogatta is és hatalmában állt volna beszüntetni a kísérletek végrehajtását, azonban ezen hatalmával mégsem élt. Ha azonban valóban háborús bűnös mért nem került felelősségre vonásra? A tokiói per alkotmányának megalkotásakor a császár sorsa még kérdéses volt, nem volt még döntés arról, hogy szerepelni fog-e a vádlottak között. A kérdésre a választ Washington MacArthurnak egy irányelvben adta meg, amelyben arra utasították a parancsnokot, hogy mellőzze Hirohito vád alá helyezését és ajánljanak fel neki mentességet. A mentesség megkötésére Bonner Fellers vezérezredes lett kijelölve, akinek a feladata, hogy minél gyorsabban, gördülékenyebben és csendesebben bonyolítsa le az egyezmény megkötését. Az egyik legfontosabb oka a mentesség felajánlásának Hirohito hatalmának „isteni” eredete volt, ami miatt a japánok egytől egyig felnéztek rá (később ő maga is megcáfolta isteni eredetét a híres kapituláció utáni beszédében). Hirohito 20 éves uralkodása alatt Japánnak csaknem 15 miniszterelnöke volt, a császár volt a japán politika egyetlen biztos pontja. Erre MacArthur rájött és a császár felmentését kimondottan hasznosnak tartotta, hiszen, ha Hirohito elmozdításra kerül a trónjáról Japán közel kormányozhatatlanná vált volna. Továbbá fenyegetett a japán ellenállás veszélye is. A császár kabinetjéből nem mindenki értett egyet az amerikaiak megadási feltételeivel és az ország fegyveres megvédésére készültek az angolszászokkal szemben. MacArthur ezzel pontosan tisztában volt, emiatt is állt ki Hirohito mentessége mellett. Hiszen amennyiben Hirohito lekerül a trónról, a hadsereg irányítását is elveszti, ami így a radikálisabb vezetők kezébe került volna ezzel is kockáztatva Japán békés megszállását (ez volt az Olimpia-hadművelet). A császár felelősségre vonásának hiánya a tokiói peren csapódott le, amelynek tekintélyét és hitelességét mélyen aláásta⁶⁴. Később, a Tajima⁶⁵ papírokból kiderül, hogy Hirohito mélyen szégyellte, hogy a második világháborúban ily módon vettek részt és ezt az ő saját személyes felelősségének tekinti. Emellett hálás volt az USA-nak az engedékeny megadási feltételekért és a trónon maradását egyfajta erkölcsi felelősségvállalásnak tekinti⁶⁶. De vajon erkölcsileg elfogadható-e több millió ember igazságát és gyászát feláldozni egy olyan ország békés elfoglalásáért, amely ilyen tetteket vitt véghez?

⁶⁴ Pike, F. (2020). God of war: Not prosecuting Hirohito was a mistake. *Spectator*, 343(10017), 18–19.

⁶⁵ Tajima a császári palota főgondnoka volt és minden Hirohitóval való beszélgetését dokumentálta.

⁶⁶ Mauch, P. (2022). *Emperor Hirohito's Post-Surrender Reflections*.

A fent leírtak után számomra teljesen világossá vált, hogy hipotézisem tézisként is megállja helyét és a megfelelő japán katonai és politikai felsővezetők nem lettek megfelelően felelősségre vonva.

5 Exkurzus

Kétséget kizáró, hogy maradtak olyan tettek, amik felelősségre vonás nélkül maradtak, ezek jóvátételére és elismerésére vonatkozik harmadik és negyedik kutatási kérdésem. Úgy gondolom, hogy ha Japán ma, a 21. században előállna a felelősségre vonás szándékával, már nem lenne értelme egy újabb nemzetközi törvényszéket felállítani. Az atrocitások több, mint 80 éve történtek, az azokat elkövető katonák, politikusok többsége már nincs közöttünk, aki pedig mégis, nagy valószínűséggel már nem élné meg a tárgyalások végét⁶⁷. Meglátásom szerint az egyéni felelősségre vonáshoz már túl sok idő telt el, az esetek többségében részben a dokumentáció hiánya miatt, részben az eltelt 80 év miatt nem találnák meg azokat, akik valóban kiadták a parancsokat. A bűncselekményeket Japánnak, mint szuverén államnak kell felvállalnia és bocsánatot kérnie nem csak Ázsia országaitól, hanem az egész nemzetközi közösségtől a második világháború során elkövetett atrocitásaiért. Természetesen ez még nem volna elég önmagában, hiszen Japán rendkívül nagy jelentőségű, általa ratifikált nemzetközi megállapodásokat, szerződéseket, egyezményeket szeptet meg, ami nem maradhat sem erkölcsi sem anyagi kompenzáció nélkül. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

1. Hágai egyezmények (1899)⁶⁸: hadifoglyokkal való embertelen bánásmód; nem megfelelő gondoskodás a hadifoglyokról; hadifoglyok kollektív büntetés stb.
2. Lansing-Ishii megállapodás (1917)⁶⁹: Kína szuverenitásának megsértése
3. Hágai egyezmények (1907) – II. (az ellenségeskedés megindításáról szóló)⁷⁰ és IV. (a szárazföldi háború szabályairól és szokásairól szóló⁷¹) mellékletek megsértése: a háború előtti előzetes figyelmeztetés elmulasztása; az annektált fél számára kompenzáció megfizetésének elmulasztása stb.
4. Jegyzőkönyv a fulladásos, mérgező vagy egyéb gázok, bakteriológiai módszerek háborúban való felhasználásnak tilalmáról⁷²: a 731-es egység mindennemű művelete

⁶⁷ Természetes ennek ellenére fel lehet állítani egy törvényszéket, azonban azt már a következők figyelembevételével lenne célszerű:

- bírák pártatlansága (ne lehessen olyan személy bíró, aki közvetlenül érintett volt az esetekben)
- adminisztrációs terhek megfelelő elosztása, azokra megfelelő nagyságú apparátus biztosítása
- megfelelő mennyiségű és tudású tolmács és védőügyvéd
- tömeg perek elkerülése lehetőség szerint
- vádlottak tényleges egyéni felelősségének vizsgálata

⁶⁸ Laws of War : Laws and Customs of War on Land (1899). https://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague02.asp

⁶⁹ Lansing-Ishii Agreement, 393 (1917). <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/intcon4&i=393>

⁷⁰ Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land. (1907). <https://ihl-databases.icrc.org/ru/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899>

⁷¹ Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land. (1907). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>

⁷² Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. (1925). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925>

5. Egyezmény a hadifoglyokkal való bánásmódról (1929)⁷³: hadifoglyokkal való embertelen bánásmód; a hadifoglyok, a sebesültek és az elesettek jogainak megtagadása

Továbbá az elkövetett incidensek teljes feltárása is hasznos lenne. Ehhez mindenképpen nemzetközi együttműködésre is szükség volna, hiszen a háború után rengeteg japán politikai és katonai vezető, orvos, bakteriológus külföldre távozott. Elsősorban az Amerikai Egyesült Államok részéről lenne szükség segítségre, hiszen például a 731-es egység tagjainak döntő többsége az USA-ba menekült⁷⁴.

Japán 1972 óta, megközelítőleg 40 nyilatkozatot adott ki a második világháborút érintően, azonban egyik sem tartalmazott konkrétumokat. Elismerték a téves nemzetpolitikát, a japán imperializmus és az egresszív terjeszkedést, azonban sehol sem esett szó a 731-es egységről, Nankingról vagy bármely más háborús bűntettükről. 1995 óta minden évben a japán miniszterelnök nyilatkozatot tesz a második világháború befejezésének jubileumi évfordulójának alkalmából⁷⁵. Ezekre ugyanazon paraméterek a jellemzők, mint az előbb említett 40-re: sajnálat a saját elesett katonáik iránt, a béke méltatása és a jövő háborúinak mély megvetése. Ezek alól az egyetlen kivétel a vigasztalónők kérdésköre. 2023. december 8-án a koreai Szöul városának legfelsőbb bírósága ítéletet mondott a vigasztalónők ügyében és 200 millió von⁷⁶ kártérítésre kötelezte Japánt. A szigetország ezt elutasította az állami immunitás elvére hivatkozva, és mondván, hogy Japán egyébként sem tartozik a szöuli bíróság hatáskörébe.⁷⁷ A pert még 2016-ban kezdeményezte 16 egykori áldozat (akik közül az ítélethirdetést csupán egy nő élte meg), annak ellenére, hogy a két állam már 2015-ben egy gazdasági együttműködés keretein belül végleg pontot tett a kérdés végére. Japán elismerte teljes felelősségét a nők prostitúcióra kényszerítéséről és alapítványt hozott létre Koreával

⁷³ Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War. (1929). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929>

⁷⁴ Az Amerikai Egyesült Államok 1996-ban egy figyelőlistát is kiállított 16 japán állampolgárról, akik feltehetően a 731-es egységnek voltak a tagjai vagy a vigasztalónők koordinálásában segédkeztek. A listán a nevek nem kerültek nyilvánosságra, azonban ezt is célszerű lenne felfedni. #574: 12-03-96—*Suspected Japanese War Criminals Placed On „Watch List” of Excludable Aliens*. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.justice.gov/archive/opa/pr/1996/Dec96/574crm.htm>

⁷⁵ 1995: Murayama-nyilatkozat;

2005: Koizumi-nyilatkozat

2015: Abe-nyilatkozat

⁷⁶ Megközelítőleg 53 millió forint.

⁷⁷ Regarding the Judgment of the Seoul High Court of the Republic of Korea in the Lawsuit Filed by Former Comfort Women and Others (Statement by Foreign Minister KAMIKAWA Yoko) . (é. n.). Ministry of Foreign Affairs of Japan. Elérés 2024. március 17., forrás

https://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000489.html

közösen a még életben lévő, egykori vigasztalónők kártérítésére és megsegítésére. Emellett különböző projekteket is indított a sértettek méltóságának és becsületének visszaállítására, lelki sebeik begyógyítására. Továbbá Japán és Korea megállapodtak, hogy befejezik az egymásra mutogatást az ügyben és a kérdést végleg lezártak tekintik. Számomra kérdéses, hogy a decemberi ítélet mennyire fogja felkavarni ezt az álló vizet, az viszont bizonyos, hogy a többi incidens áldozatainak és hozzátartozóinak javára is hasonló mértékű elégtételt kéne tennie Japánnak.⁷⁸

Murayama volt japán miniszterelnök a 2005-ös nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy „Ami a feladatunk az, hogy a háború borzalmait a fiatalabb generáció felé közvetítsük.”. Ennek egyik legkézenfekvőbb eszköze az oktatás, és nem csak a tanárok által átadott anyag, hanem az is, ami a tankönyvekben van. A japán tankönyvek erre a célra teljesen megfelelnek. A könyveket már az első osztálytól áthatja a militarizmus és a nacionalista ideológia. Nem ritka, hogy az elsős japán gyermekek olyan fejezetekkel találkoznak, amik a katonai zászlókról, esetleg háború okozta pusztításról szólnak. A középiskolai történelemkönyvekben ez csak fokozódik, azonban, mikor a fejezetek a második világháborúhoz érnek általában megfedekeznek a japánok által okozott incidensekről. A legtöbb atrocitás nem kap helyet a tankönyvekben. Ez alól kivétel Nanking esete, ami bár meg van jelenítve, csupán az apró betűs részekben. Továbbá a leírásuk is arról árulkodik, hogy Japán nem képes felvállalni a felelősséget. Többször használnak passzív mondatokat pl: „Nanking bevétele során sok kínai katona lett megölve”, ezzel is még személytelenebbé téve az esetet. Mindemelett nagy hangsúlyt kap a japánokat ért sérelmek és a japánok ártatlansága egy-egy kérdésben⁷⁹. Előfordul az áldozathibáztatás is, volt, hogy Koreát okolták az annektálásukért mondván, hogy túl erőszakosan álltak ellen a japán seregnek. 2002-től azonban változás következik be, ugyanis reformra kerül sor Japánban. Innentől valamilyen szinten nagyobb szerepet kapnak a japánok tettei, de a nagyobb atrocitások (731-es egység, vigasztalónők kérdése) még így is feltűnően hiányoznak a tananyagból⁸⁰. Ezzel szemben Nanking esete kikerült a lábjegyzetből és be lett emelve a főszövegbe. Ez mindenképpen pozitív irányú fejlődés még akkor is, ha a leírás rövid és kértértelmű. Továbbá

⁷⁸ Kishimoto, K. (2004). Apologies for Atrocities: Commemorating the 50th Anniversary of World War II's End in the United States and Japan. *American Studies International*, 42(2/3), 17–50.

⁷⁹ Yoshimi, B., & Eiko, H. (1999). The Logic of Apologizing for War Crimes „as a Japanese”. *Review of Japanese Culture and Society*, 11/12, 32–42.

⁸⁰ Chang, M. H., & Hasegawa, T. (2007). War and Its Remembrance: The Perspective from Japan. *Democracy and Security*, 3(1), 45–88.

Bukh, A. (2007). Japan's History Textbooks Debate: National Identity in Narratives of Victimhood and Victimization. *Asian Survey - ASIAN SURV*, 47, 683–704.

nagy számban jelentek meg azon írók tankönyvei, akik akár több oldalon keresztül írnak a japánok ázsiai irányú terjeszkedéséről és a szomszédos országoknak okozott nehézségekről.

6 Konklúzió

Kutatásomat összességben sikeresnek tekintem, kutatási kérdéseimre választ kaptam és a hipotézisemet is sikerült alátámasztani. A tanulmány írása során azonban újabb kérdések merültek fel, mint például Hirohito császár felelőssége a 731-es egységen kívüli bűncselekményekben, vagy az amerikaiak felelőssége a 731-es egység vezetőinek kimenekítésében Japánból. Ezekre a választ talán egy későbbi kutatás során keresem majd.

Hipotézisem szerint sem a katonai, sem a politikai felsővezetők megfelelő és teljeskörű felelősségre vonása nem történt meg. Az olvasott szakirodalom ezt teljességgel alátámasztotta tekintve, hogy a 731-es egység felsőbb rétege teljesen kimaradt a számonkérésből, illetve Hirohito császár tudomása továbbra is kétséges a történekről. Úgy gondolom, hogy a főbb háborús bűnöket, mint például a 731-es egység cselekményeit, Nanking lemészárlását vagy a vigasztalónők rendszerét sikerült megfelelő részletességgel feltárnom, bemutatnom és következményeit megvizsgálnom. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ez minden, amit elkövettek a második világháború alatt a japánok, maradtak még fel nem tárt események bőven. Az akkor hatályos emberi alapjogokkal foglalkozó nemzetközi szerződéseket elolvasva az is nyilvánvalóvá vált számomra, hogy ezeknek a többségét nem tartották be, megszegésüket pedig semmilyen kollektív számonkérés nem kísérte.

Az idáig vezető történelmi okok közül kiemelném a szamurájok és bushido kapcsolatát a társadalommal, az oktatást, a hirtelen népességnövekedést, az 1853-as kapunyitást, az amerikai imperializmust és talán legerősebb indokként a japán felsőbbrendűség érzését a szomszédos országok irányába. A bushido a második világháború előtt nagy befolyásoló erővel bírt a japán társadalomra különösképpen a harcosokra. Pontosan ezért is voltak olyan kemény harcosok a szamurájok. Leszerelésük után az oktatásba kerültek, ahol természetesen azt tanították, amihez értettek, a harcmódot és hadviselés szabályait. Az oktatás ilyesfajta militarizáltsága, bár csökkenő tendenciában, de a mai napig tetten érhető a japán iskolások könyveiben. A 20. század elején végbement hirtelen népességrobbanás miatt szintén egyre sürgetőbb volt a japán terjeszkedés annak érdekében, hogy a lakosságot megfelelő élelmiszer mennyiséggel lássa el. Ezt csak erősítette az 1853 után egyre jobban teret nyerő imperializmus ideológiája és a modernizációhoz szükséges nyersanyagok hiánya. Ezek vezettek leginkább a pánázsiai eszme terjedéséhez, majd később a többi ázsiai országokkal szembeni agressziós fellépéshez. A

pánázsiái gondolat önmagában még nem vezetett volna kegyetlen történetekhez, azonban a felsőbbrendűség érzet, amit a japánok tanúsítottak szomszédjaikkal szemben már magyarázatot ad. Itt nem csak erkölcsi fölénységről lehet beszélni, hanem gazdasági és technológiai fejlettségről, ami miatt úgy gondolták a japánok, hogy ők lennének a legalkalmasabbak a pánázsiái érdekszféra vezetésére.

Az utolsó két kutatási kérdésem mindegyike a felelősségre vonás témakörére koncentrált. Összességében elmondható, hogy az elszámoltatásra létrehozott törvényszékek a munkájukat megfelelően nem tudták ellátni, sem kollektívan a japán államot, sem egyénileg az összes érintett vezetőt nem sikerült számonkérni az eseményekről. Az azonban elmondható róluk, különösen a tokiói perről, hogy jelentős mérföldkő volt a nemzetközi törvényszékek történelmében. Rávilágítottak a nemzetközi bíróságok legnagyobb hiányosságaira és igazságtalanságaira. Ezeken a hiányosságokon felbuzdulva kerestem meg a lehetőségeket, amiket Japánnak figyelembe kell vennie, ha arra készülne, hogy a 21.században tegyen jóvátételt az elkövetett bűneiért. Úgy gondolom, hogy az egyéni büntetések és a nemzetközi törvényszékek már nem lennének célravezetőek tekintve, hogy az események közel 80 éve történtek és a bűnösök többsége már elhunyt vagy nagyon idős. A japán állam által nyújtott jóvátétel lenne szerintem a leghatékonyabb megoldás. Ezalatt gondolok a jelenlegi politikai vezetőktől származó nyilvános elismerésre és bocsánatkérésre az áldozatok, illetve családjuk irányába, illetve részvételt és együttműködést az esetek feltárásában, vizsgálatában. Az erkölcsi kompenzáció önmagában még nem elég, ezért különböző segítő programok indítását és alapítványok létrehozását látnám megfelelőnek az áldozatok segítésére. A vigasztalás kérdéseire kínált megoldást Koreával látom irányadónak, úgy gondolom ebben az irányban lenne a legjobb a haladás.

Bár kutatásomat összességben sikeresnek tartom, közel sem volt zökkenőmentes. A legnagyobb korlátot a fennmaradt dokumentumok alacsony száma jelentette. A legtöbb forrást másodlagos kézből, folyóiratcikkekből, ritkán a túlélők által írt könyvekből szereztem. További nehézséget okozott az érintett államok elfogultsága. Az áldozatok számának meghatározásánál volt ez leginkább az észrevehető. A sértett államok sokszor szembetűnően magasra becsülték az elhunytak és a sebesültek számát, ezzel szemben Japán a vádakat vagy letagadta vagy elfogadhatatlanul kevés áldozatot ismert el (természetesen ez alól kivétel a comfort women rendszer).

7 Irodalomjegyzék

Jogszabályok, nemzetközi szerződések

1. *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land.* (1907). <https://ihl-databases.icrc.org/ru/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899>
2. *Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land.* (1907). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>
3. *Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War.* (1929). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929>
4. *Kellogg-Briand Pact* (1928). https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp
5. *Lansing-Ishii Agreement*, 393 (1917). <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/intcon4&i=393>
6. *Laws of War: Laws and Customs of War on Land* (1899). https://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague02.asp
7. *Penal Code*, Pub. L. No. 45 (1907). https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581/en#je_pt2
8. *Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare.* (1925). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925>
9. *The Covenant of the League of Nations* | *The United Nations Office at Geneva* (1919). <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant>
10. *Treaty Between the United States of America, Belgium, the British Empire, China, France, Italy, Japan, the Netherlands, and Portugal.* (1922). https://avalon.law.yale.edu/20th_century/tr22-01.asp

Monográfia

1. Boulle P. (with Rubin Péter). (2008). *Híd a Kwai folyón*. Könymolyképző Kiadó.
2. Boyt, E. P. (2004). *Bataan: A Survivor's Story*. University of Oklahoma Press.
3. Conlan, T. D. (2022). *Weapons and Fighting Techniques of the Samurai Warrior: 1200–1877AD*. Amber Books Ltd. (o. 181-210.)
4. Harris, S. H. (2002). *Factories of Death: Japanese Biological Warfare, 1932-45 and the American Cover-Up* (2nd edition). Routledge.

5. Itō, H. (1889). *Commentaries on the Constitution of the Empire of Japan*. U.S. Government Printing Office. (o. 2-35.)
6. Jamamoto C. (2024). *Hagakure*. Hítel Könyvkiadó.
7. Knox, D. (1981). *Death march: The survivors of Bataan*. Harcourt Brace Jovanovich. (o.52-175.)
8. Man J. (2012). *Az utolsó szamuráj igaz története*. General Press Kiadó. (o. 100-111)
9. Muraközy L. (2016). *A japán rejtély*. Akadémiai Kiadó. (o. 37-169)
10. Nitobe, I. (2004). *Bushido, the Soul of Japan*. IndyPublish. (o. 8-82.)
11. Mühlhäuser, R. (2023). Umkämpfte Erinnerungen und mangelndes Unrechtsbewusstsein: Zur (Un-)Sichtbarkeit sexueller Gewalt während des Zweiten Weltkriegs in Asien und Europa. In E. Labouvie (Szerk.), *Geschlecht, Gewalt und Gesellschaft: Interdisziplinäre Perspektiven auf Geschichte und Gegenwart* (o. 209–232). transcript Verlag.
12. Piccigallo, P. R. (1980). *The Japanese On Trial: Allied War Crimes Operations in the East, 1945–1951*. University of Texas Press. (o. 68-96.)
13. Pua, D., Dybbro, D., & Rogers, A. (with Yardimli, D.). (2018). *Unit 731: The Forgotten Asian Auschwitz* (N. Dahlstrom, Szerk.; 2nd ed. edition). Pacific Atrocities Education. (o. 9-53.)
14. R. H. P., M., J. G., C., & Kazár, L. (2004). *Japán története*. Püski Kiadó Kft. (o. 262-314.)
15. Raymond, S., & Pride, M. (2006). *Too dead to die: A memoir of Bataan and beyond*. Plaidswede Pub. (o. 19-57.)
16. Reischauer E. O. (2000). *Japán története*. Maecenas Könyvek. (o. 13-185.)
17. Saito, H. (2017). *The Legacy of the Tokyo Trial*. In *The History Problem: The Politics of War Commemoration in East Asia* (o. 129–154). University of Hawai'i Press. (o. 129-154.)
18. Schwartz, B. (2012). *Rethinking Conflict and Collective Memory: The Case of Nanking*. In J. C. Alexander, R. N. Jacobs, & P. Smith (Szerk.), *The Oxford Handbook of Cultural Sociology* (o. 529-563). Oxford University Press.
19. Stetz, M. D. (2019). 4. *Reframing the “Comfort Women” Issue: New Representations of an Old War Crime*. In F. Jacob (Szerk.), *Genocide and Mass Violence in Asia: An Introductory Reader* (o. 61–77). De Gruyter Oldenbourg.
20. Toshiya, I. (2019). *Japanese War Crimes and War Crimes Trials in China*. In F. Jacob (Szerk.), *Genocide and Mass Violence in Asia: An Introductory Reader* (o. 141–159). De Gruyter Oldenbourg.

Folyóiratcikkek

1. Baader, G., Lederer, S. E., Low, M., Schmaltz, F., & Schwerin, A. V. (2005). Pathways to Human Experimentation, 1933-1945: Germany, Japan, and the United States. *Osiris*, 20, 205–231.
2. Brody, H., Leonard, S., Nie, J.-B., & Weindling, P. (2014). U.S. Responses to Japanese Wartime Inhuman Experimentation after World War II. *Cambridge quarterly of healthcare ethics : CQ : the international journal of healthcare ethics committees*, 23, 220–230.
3. Bukh, A. (2007). Japan's History Textbooks Debate: National Identity in Narratives of Victimhood and Victimization. *Asian Survey - ASIAN SURV*, 47, 683–704.
4. Cavendish, R. (2008). Tojo Hideki Executed | History Today. *History Today*, 58(12).
5. Chang, M. H., & Hasegawa, T. (2007). War and Its Remembrance: The Perspective from Japan. *Democracy and Security*, 3(1), 45–88.
6. Cranmer, V. J. (2023). In Judgment of Unit 731: A Comparative Study of Medical War Crimes Trials after World War ii. *The Journal of American-East Asian Relations*, 30(1), 32–60.
7. Farkas, I. (2013). Japán modernizációjának előzményeihez. *Világtörténet*, 35(2–3), 165–195.
8. Gergely T. C. (é. n.). *Kelet-ázsiai jogrendszerek*.
9. Ienaga, S. (1993). The Glorification of War in Japanese Education. *International Security*, 18(3), 113–133.
10. Kishimoto, K. (2004). Apologies for Atrocities: Commemorating the 50th Anniversary of World War II's End in the United States and Japan. *American Studies International*, 42(2/3), 17–50.
11. Mauch, P. (2022). *Emperor Hirohito's Post-Surrender Reflections*.
12. McKinnis, L. (2003). Ikorean „Comfort Women”: The Intersection of Colonial Power, Gender, and Class |. *Gender and Society*, 17(6), 938–957.
13. Meron, T. (2006). Reflections on the Prosecution of War Crimes by International Tribunals. *The American Journal of International Law*, 100(3), 551–579.
14. Murnane, J. R. (2007). Japan's Monroe Doctrine?: Re-Framing the Story of Pearl Harbor. *The History Teacher*, 40(4), 503–520.
15. Murphy, K. (2011). “To Sympathize and Exploit”: Filipinos, Americans, and the Bataan Death March. *Journal of American-East Asian Relations*, 18, 295–319.
16. Nie, J.-B. (2004). The West's dismissal of the Khabarovsk trial as „communist propaganda”: Ideology, evidence and international bioethics. *Journal of Bioethical Inquiry*, 1(1), 32–42.
17. Pennington, L. (2012). The Pacific War Crimes Trials: The Importance of the „Small Fry” vs. the „Big Fish”. *History Theses & Dissertations*.

18. Pike, F. (2020). God of war: Not prosecuting Hirohito was a mistake. *Spectator*, 343(10017), 18–19.
19. Pomper, M., & Pilch, R. (2021). Asia-Pacific Perspective on Biological Weapons and Nuclear Deterrence in the Pandemic Era. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, 4(sup1), 342–367.
20. Pritchard, D. R. J. (1995). *The International Military Tribunal for the Far East and Its Contemporary Resonances Nuremberg and the Rule of Law*. *MILITARY LAW REVIEW: NUREMBERG AND THE RULE OF LAW A FIFTY-YEAR VERDICT*(149), 25–37.
21. Saaler, S., & Koschmann, J. V. (2007). Pan-Asianism in modern Japan: Nationalism, regionalism and universalism. *Pan-Asianism in Modern Japanese History Colonialism, Regionalism and Borders*, 1–18.
22. Schillinger, N. (2023). Microbic Mass Destruction—Biological Warfare and Epidemic Prevention in Republican China. *East Asian Science, Technology and Society: An International Journal*, 17(2), 148–169.
23. Schlichtmann, K. (2003). Japan, Germany and the Idea of the Hague Peace Conferences. *Journal of Peace Research - J PEACE RES*, 40(4), 377–394.
24. Spurlock, P. E. (1950). The Yokohama War Crimes Trials: The Truth About a Misunderstood Subject. *American Bar Association Journal*, 36(5), 387–437.
25. Wakabayashi, B. T. (2000). The Nanking 100-Man Killing Contest Debate: War Guilt amid Fabricated Illusions, 1971-75. *The Journal of Japanese Studies*, 26(2), 307–340.
26. Wakabayashi, B. T. (2003). Comfort Women: Beyond Litigious Feminism. *Monumenta Nipponica*, 58(2), 223–258.
27. Watanabe, K. (2009). TRAFFICKING IN WOMEN’S BODIES, THEN AND NOW The Issue of Military “Comfort Women”. *Peace & Change*, 20, 501–514.
28. Yoshimi, B., & Eiko, H. (1999). The Logic of Apologizing for War Crimes „as a Japanese”. *Review of Japanese Culture and Society*, 11/12, 32–42.

Blogbejegyzések

1. #574: 12-03-96—*Suspected Japanese War Criminals Placed On „Watch List” of Excludable Aliens.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.justice.gov/archive/opa/pr/1996/Dec96/574crm.htm>
2. 731-es alakulat: Közel hatszázezer ember élete szárad a lelkükön - Honvédelem. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://honvedelem.hu/hatter/multidezo/731-es-alakulat-kozel-hatszazezer-ember-elete-szarad-a-lelkukon.html>

3. 1937. December 13. | *A nankingi mészárlás kezdete.* (é. n.). Rubicon. Elérés 2024. október 21., forrás <https://rubicon.hu/kalendarium/1937-december-13-a-nankingi-meszarlas-kezdete>
4. *A 731-es egység és a fogolytáborok [247.].* (é. n.). *A II. világháború fegyverei, járművei.* Elérés 2024. október 21., forrás https://2vilaghaborufegyverei.blog.hu/2020/06/14/a_731-es_egyseg_es_a_fogolytaborok
5. *Burma Railway | History, Route, & Deaths | Britannica.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.britannica.com/topic/Burma-Railway>
6. *Comfort women | Definition, History, & Facts | Britannica.* (2024, szeptember 25). <https://www.britannica.com/topic/comfort-women>
7. *Death Railway Movements.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás http://www.mansell.com/pow_resources/camplists/death_rr/movements_to_rr.htm
8. *HyperWar: International Military Tribunal for the Far East.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/index.html>
9. *ICD - Yamashita—Asser Institute.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/199>
10. *Így működött haláltábor bűntetlenül – A 731-es alakulat története.* (é. n.). *Hajónapló.* Elérés 2024. október 21., forrás <https://hajonaplo.ma/aktualis/igy-mukodtess-halaltabor-buntetlenul-a-731-es-alakulat-tortenete.html>
11. *Japan—Insects, Disease, and Histroy | Montana State University.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.montana.edu/historybug/yersiniaessays/shama.html>
12. *Lassú Zsuzsa: A bushido, mint kultúrára jellemző értéktár.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://terebeess.hu/keletkultinfo/lassu.html>
13. *McCurry, J. (é. n.). Japan threatens to halt Unesco funding over Nanjing massacre listing. The Guardian.* Elérés 2024. október 21., forrás <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/13/japan-threatens-to-halt-unesco-funding-over-nanjing-listing>
14. *Review of Japanese Biological Warfare and Unit 731.* (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <http://www.zzwave.com/cmfwweb/wiihist/germwar/731rev.htm>
15. *Vries, P. de. (2023, szeptember 26). Nanjing Massacre: Where Did the 300,000 Death Toll Come From? | JAPAN Forward.* <https://japan-forward.com/nanjing-massacre-where-did-the-300000-death-toll-come-from/>

Egyéb források:

1. Altheide, B. (2019). *Biohazard: Unit 731 and the American Cover-Up* [University of Michigan-Flint].
https://web.archive.org/web/20190731012542/https://www.umflint.edu/sites/default/files/groups/Research_and_Sponsored_Programs/MOM/b.altheide.pdf
2. Askew, D. (é. n.). *The International Committee for the Nanking Safety Zone: An Introduction*.
3. Dyson, D. (2022). *UNIT 731 & THE AMERICAN COVER UP*. University of Central Lancashire.
4. Giles, N. W. (é. n.). *The Greater East Asia Co-Prosperity Sphere: The Failure of Japan's „Monroe Doctrine” for Asia*.
5. Horváth, C. B. (2014). *Ázsiai erőegyensúly = Power Balance in Asia* [Phd, Budapesti Corvinus Egyetem]. <https://phd.lib.uni-corvinus.hu/744/>
6. Stoffell, C. M. (2003). *In the Shadow of Nuremberg: The Creation of the Yokohama Trials of Class B and C War Criminals*.

A mellékletekhez felhasznált segédletek:

1. *American History—Part 2—America: A World Leader Emerges (1933-1957)*. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás https://content.dodea.edu/Vs/HS/Aventa/US_History/AMHISTx-HS-A08/b/unit11/html/section_4_page_4.html
2. *How Many People did the Nazis Murder? | Holocaust Encyclopedia*. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/documenting-numbers-of-victims-of-the-holocaust-and-nazi-persecution>
3. NWC. (é. n.). *Map of Japan regions: Political and state map of Japan*. Elérés 2024. október 21., forrás <https://japanmap360.com/japan-region-map>
4. *The Atomic Bombings of Hiroshima and Nagasaki*. (é. n.). [Text]. Government Printing Office. Elérés 2024. október 21., forrás https://avalon.law.yale.edu/20th_century/mp10.asp
5. *The number of Holodomor-Genocide victims in Ukraine are often intentionally diminished – scientists | National Museum of the Holodomor-Genocide*. (é. n.). Elérés 2024. október 21., forrás <https://holodomormuseum.org.ua/en/news/the-number-of-holodomor-genocide-victims-in-ukraine-are-often-intentionally-diminished-scientists/>
6. University, © Stanford, Stanford, & California 94305. (2023, augusztus 22). *Yokohama: Courts and Cases*. Virtual Tribunals - Spotlight at Stanford.
<https://exhibits.stanford.edu/virtual-tribunals/feature/yokohama-courts-and-cases>

7. Westera, R. (é. n.-a). *Historical Atlas of Asia Pacific (3 March 1945): Philippines Campaign*. Omniatlas. Elérés 2024. október 21., forrás <https://omniatlas.com/maps/asia-pacific/19450303/>
8. Westera, R. (é. n.-b). *Historical Atlas of Asia Pacific (7 July 1937): Marco Polo Bridge Incident*. Omniatlas. Elérés 2024. október 21., forrás <https://omniatlas.com/maps/asia-pacific/19370707/>

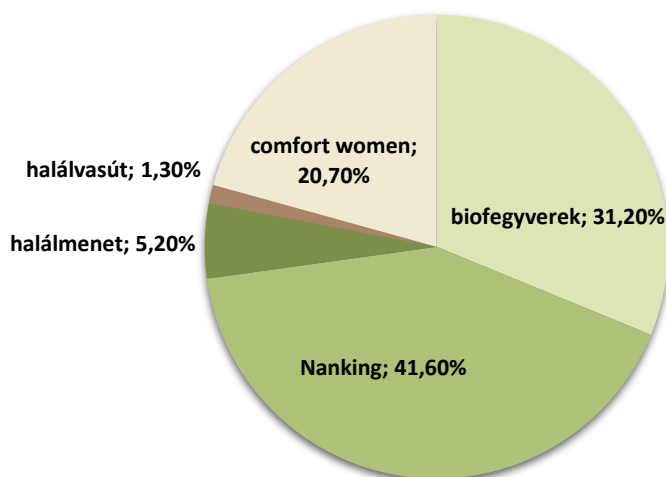
8 Mellékletek jegyzéke

Időbeni elhelyezés	Történelmi kor	Főbb események
1600-1868	Edo / Tokugava-kor	• szamurájok kora • bushido meghatározó szerepe
1868-1912	Meidzsi-kor	• modernizáció, reformok gazdaságilag és politikailag is • 1858-ban kapunyitás Amerikának • szamurájrétég felszámolása • pánázsiai elmélet terjedése • hágai békekonferenciák
1912-1926	Taisó-demokrácia	• túlnépesedési válság • hadsereg függetlenedése a kormányzattól
1926-1989	Sóva-kor	• „direkt akciók” • Todzsó hideki miniszterelnöksége

5.ábra: Japán történelmének főbb eseményei 1600 és 1989 között

forrás: a szerző saját szerkesztése

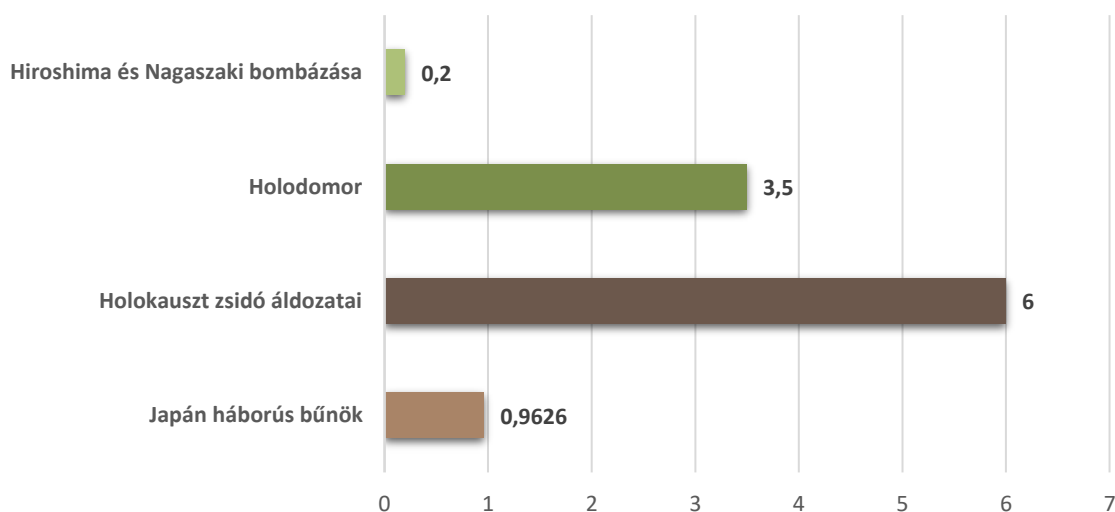
Az elemzett atrocitások számának százalékos megoszlása

6.ábra: Az elemzett atrocitások számának százalékos megoszlása

forrás: szerző saját szerkesztése

Második világháborús bűnök száma millió főben

7.ábra: A japán háborús bűnök számának viszonyítása más háborús bűnökhöz (millió főben)

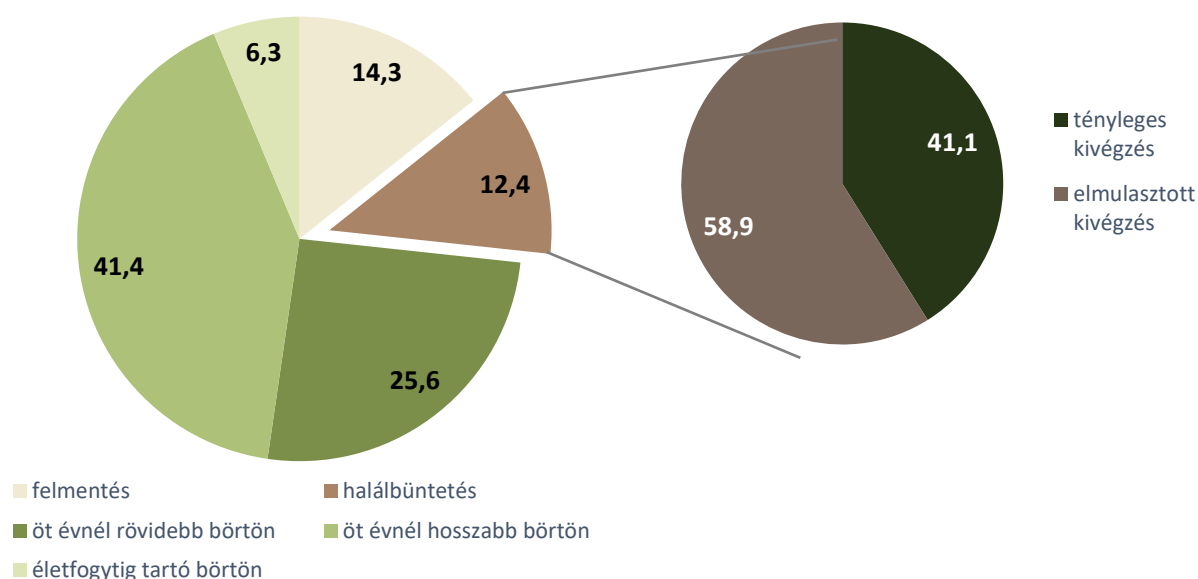
forrás: szerző saját szerkesztése

felhasznált segédletek:

- *The Atomic Bombings of Hiroshima and Nagasaki*. (é. n.). [Text]. Government Printing Office. Elérés 2024. április 6., forrás https://avalon.law.yale.edu/20th_century/mp10.asp

- *Documenting Numbers of Victims of the Holocaust and Nazi Persecution*. (é. n.). Elérés 2024. április 6., forrás <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/documenting-numbers-of-victims-of-the-holocaust-and-nazi-persecution>
- *Holodomor*. (é. n.). College of Liberal Arts. Elérés 2024. április 6., forrás <https://cla.umn.edu/chgs/holocaust-genocide-education/resource-guides/holodomor>

A Yokohamai-per ítéleteinek százalékos megoszlása

8.ábra: A Yokohamai-per ítéleteinek százalékos megoszlása

forrás: szerző saját szerkesztése

felhasznált segédletek:

- University, © Stanford, Stanford, & California 94305. (2023, augusztus 22). *Yokohama: Courts and Cases*. Virtual Tribunals - Spotlight at Stanford. <https://exhibits.stanford.edu/virtual-tribunals/feature/yokohama-courts-and-cases>
- Pennington, L. (2012). The Pacific War Crimes Trials: The Importance of the „Small Fry” vs. the „Big Fish”. *History Theses & Dissertations*, 67-93.o.

Az elemzett atrocitások áldozatainak száma és a nemzetközi büntetőjog általi besorolása

Cselekmény	Áldozatok száma (ezer fő)	Bűncselekmény besorolása
Nanking meggyalázása	200-400	Háborús és emberiség elleni
Biofegyverek	~300	Háborús és emberiség elleni
Vigasznők rendszere	200	Emberiség elleni
Halálvasút	98	Háborús és emberiség elleni
Bataan-i halálmenet és az O'Donell tábor	20-50	Háborús és emberiség elleni

9.ábra: Az elemzett atrocitások áldozatainak száma és a nemzetközi büntetőjog általi besorolása

forrás: szerző saját szerkesztése